

KÖSZEG FERENC

KIPÖRÖGNEK A NAPVILÁGRA

Gyerekek az ellenzékben és a rendszer váltáskor

A „gyerekek” – Fanni, Áron és Suri – kommentjeivel

Töprenkedő bevezetés

Mi az, hogy beszélgetés? – kérdezte Radnóti Sándor, és válaszolt rá. Mi az, hogy rendszerváltás? – kérdezem én, de nem válaszolok, mert a válasz vagy semmitmondó lenne vagy vitatható – mint ha lenne nem vitatható válasz is. Inkább azt kérdezem, mikor kezdődött a rendszerváltás? Kinek mikor. Van, aki úgy véli, még ma se kezdődött meg. Antall József viszont, nem sokkal 1956. november 4. után azt mondta Fehér Ferencnek: ennek a rendszernek vége. Igaz, hozzátette: persze lehet, hogy eltart még harminc évig. De azért a rendszerváltás számára már 1956-ban megkezdődött. Valahogy így voltam ezzel én is.

De ez persze csak félig igaz, talán még annyira se. Mert az a meggyőződés, hogy a rend-

szernek erkölcsileg, világtörténelmileg stb. vége, nemigen kapcsolódott össze azzal a képzetrel, hogy mi lesz utána. Azzal meg végképp nem, hogy netán megérjük, ami utána lesz. Úgy voltunk vele, mint gyerekkorunkban a kommunizmus-sal. A kommunizmust Tündérországgként írták le, nem volt elképzelhető, hogy azt élő ember megláthatja. Így amikor később kongresszusi határozatok mondták ki, hogy a Szovjetunióban új szakaszába lépett a fejlett kommunizmus építése, ezen már csak röhögni lehetett. Mintha Petőfi azt írta volna *A XIX. század költőiben*, hogy a Kánaán ugyan még nincs itt, de már csak 11 kilométer.

1970-ben ismerkedtem meg Bence Györggyel és az ő révén azzal a nálam négy-öt évvel fiatalabb társasággal, amelyből a demokratikus ellenzék kibontakozott. Bencével Kenedi János hozott össze, akit régen ismertem. Az összeismertetésnek gyakorlati célja volt. Akkor egyedül laktam a nagy lakásunkban, és Kenedi azt találta ki, hogy a konyha melletti aprócska szobát – a funkcióját vesztett cselédszobát – kibérelje kettejük számára dolgozószobának. Bencéről annyit tudtam, hogy Lukács György tanítványi körének fiatalabb nemzedékéhez tartozik, következésképp marxista, de – akár maga Lukács is – másképpen, mint a hivatásos pártmarxisták. A Szépirodalmi Könyvkiadónál dolgozó kollégáim azonban akkoriban még nem tettek különbséget a hivatalos és a másként-marxisták között, sőt az utóbbiakban fiatalabb éveik agresszív pártkatonáinak a reinkarnációját látták, és jobban borzongtak tőlük, mint a hivatalos marxizmus unalmas bürokratáitól, akik már önmagukat sem vették komolyan. Néhány évvel korábban, amikor az irodalmi életben feltűntek olyan maoistáknak nevezett újbaldali szerzők, mint Dalos György és Haraszi Miklós, kollégáim egy része azt tervezte róluk, hogy provokátorok, rendőrügynökök. Én ezt oltári marhaságnak tartottam, hisz köztudott volt, hogy Harasziékot rendőrhatalósági őrizetbe vették, megverték, műveiket nem adják ki, külföldre nem utazhatnak. – De miért lennének rendőrügynökök? – kérdeztem a kollégáimat, akik mindennek ellenére ragaszkodtak az elméletükhöz, miszerint Harasztit, Dalost a rendőrség mozgatja. – Szerelmesek a rendőrségbe, mint az apacs lány, aki azt dalolja, „ha megversz is, imádlak én”?

1968-ban jelent meg az *Első ének* című kötet, harmincnyolc fiatal költő verseinek antológiája, amelyet a címlap szerint Mezei András, valójában inkább a belső, könyvkiadói szerkesztő, Kormos István állított össze. Számomra és szépirodalmis kollegáim számára a kötetet az tette fontossá, hogy megjelentek benne olyan, a túrt kategóriának a legszélén elhelyezkedő költők versei, mint Tandori Dezső vagy Takács Zsuzsa, akiknek életkoruk (harminc évesek voltak) és addigi munkásságuk alapján már rég önálló kötettel kellett volna rendelkezniük. Az antológiát „élőben” az Egyetemi Színpad mutatta be, de a műsorban az említettek versei alig szerepeltek, viszont meglepően sok vers hangzott el Pass Lajostól, s ha jól emlékszem, elhangzottak antiimperialista versek is, talán Varjas Endrétől. Könynyű lett volna ezt azzal elintézni, hogy az Egyetemi Színpad „vonalas” műsort akart összeállítani. Csakhogy akkor az egyetemi társulatot egyáltalán nem az jellemezte, hogy olyan nagyon meg akartak volna felelni a kultúrpolitikai igényeknek. Be kellett látnom, a szerkesztők-rendezők Pass Lajosnak a ferencvárosi házmesterlét sivárságát megjelenítő verseiben kemény rendszerkritikát éreznek, egy olyan maradó értékű vers ellenben, mint például a *Macabre a mesterekért* Tandoritól, nem tartalmaz a szemükben rendszerkritikát, s így kihívást sem jelent. Tandori számára ugyanis a létező szocializmus nem is létezett. A műsort hallgatva megérteni véltem, hogy a kispolgári életszemlélet kritikája, amely mind ez ideig a rendszer kritikája volt azokkal szemben, akik nem jártak kiszépitőtáborba, vagy megpróbálták elbliccelni a kongresszusi munkaversenyt, egyszerűen rendszerkritikává változott: annak az elfogadó közönynek a kritikájává, amelyet a rendszer elvárt a társadalomtól. Az is világos volt, hogy ebben az összefüggésben az antiimperializmus nem a kiszéjelszavak ismételtetése, hanem a forradalmi ígéretek számonkérése a rendszeren. Ezt a rendszer hivatásos védelmezői sokkal jobban megértették, mint a Guevara-rajongástól (egyébként joggal) viszolygó kollégáim, miként azt a Bölcsészkaron létrejött Vietnami Szolidaritási Bizottság szétverése mutatta. Az, hogy a balosok, akár a maoisták, Sztálin és Rákosi rendszerét sírják vissza, egyszerűen butaság volt. Magamat bal-

oldalnak véltem annak ellenére, hogy (vagy éppen azért, mert) a létező szocializmusról a lehető legrosszabb volt a véleményem. A rendszert nem tartottam baloldalnak, és ma – visszamenőleg – sem tartom annak.

Mindezt csak azért írtam le, mert jelezni akartam, hogy a baloldali rendszerkritikára már a Bencével és a fiatal lukácsistákkal való megismerkedés előtt is fogékony voltam. Első találkozásunkat Bencével a kölcsönös gyanakvás és tapogatózás jellemezte. Valamilyen esztétikai kérdésen vitatkoztunk, nemigen emlékszem, miről, de az volt a benyomásom, a későbbiek alapján pedig tudom, nem alaptalanul, hogy erősen visszafogja magát. Ha a vitaközébe kötekedő szándékot sejtett, és az meglehetett bennem, kíméletlenül tudott válaszolni. Szerencsére erre nem került sor, Gyuri Kenedivel együtt kibérelte a szobát, mi pedig hamar összebarátkoztunk Gyurival. Marxista ugyan nem lettem, főképpen mert lusta voltam ahhoz, hogy végigolvassam azokat a vaskos műveket, amelyek a marxizmus újmódi értelmezését megalapozták, de elfogadtam a jelszót, hogy vissza kell térni a marxi intenciókhoz. Pap Mari, Bence korábbi felesége, utóbb Kenedi szerelme egy alkalommal kijelentette, ő nyelvész, a marxizmussal csak házastársi viszonyba került. – Eszerint én – mondtam elégedetten – csupán főbérlelői viszonyban vagyok a marxizmussal. A marxi intenciókhoz való visszatérés gondolatának mégis megvolt a lélektani jelentősége. Azt sugallta, hogy egy olyan jövő felé kell pillantani, mely helyreállítja az ember szabadságát, nemcsak a pártállami kényszerekkel szemben, de a tőkének és az erőszakszervezeteknek a demokratikus államokban is meglévő túlhatalmával, sőt a piac személytelen hatalmával szemben is.

A kívánatos változás előjeleit éppen Bence György gyűjtötte össze a *Hogyan lehetséges kritikai gazdaságtan?* című óriástanulmány zárófejezetében. Csakhogy míg a három szerző – Bence György, Kis János és Márkus György – nagy meggyőző erővel bizonyította be, miért nem hozható létre a tőke kapitalizmuskritikájára alapozott szocializmus, a zárófejezet egyáltalán nem győzött meg arról, hogy a világ különböző szabadságmozgalmai, a polgárjogi mozgalom, a diákmozgalom, a nőmozgalom és így to-

vább, végül a szabadság birodalmába vezetik el az emberiséget. E kételyek ellenére a marxi intenciók eszméje kimozdította a rendszer elutasítását a pusztán negációból: a fennállót már nemcsak önmagáért utáltuk, hanem azért is, mert valami jobbat képzeltünk a helyébe. Úgy éreztem, ez a perspektíva megkülönböztet a kollégáimtól. Holott a megleltnek vélt jövőperspektíva éppen olyan tündérmesei volt, mint a gyerekkorunkban elképzelt kommunizmus. Ahelyett, hogy közelebb hozta volna, még távolabbra számúzte a rendszer végét. Hiszen már nem volt elég abban reménykedni, hogy a létező szocializmus egyszer összeomlik, beteljesüléséhez a világ többi részének is meg kellett volna változnia. A jövő valamilyen álomvilágban lebegett, bekövetkezének nem voltak valóságos időbeli dimenziói. A rendszer vége ellenben a valóságos világhoz tartozott, csak éppen elérhetetlen – megérhetetlen – messzeségben. Nemcsak azt nem gondoltam, hogy megérem a rendszer végét, de azt is belekalkuláltam, hogy a rendszerrel való szembefordulást hosszabb távon nem lehet súlyosabb következmények nélkül megúszni. Súlyosabb következménynek nem az állásvesztést, az utazási tilalmat tekintettem – ennek az esélyével minden nap számoltam –, hanem a letartóztatást, a börtönt. Még a szamizdatkorszak kezdete előtt írtam egy dolgozatot az alakulófélben lévő ellenzéki mozgalomról, ez az írásom sosem jelent meg, aztán kézen-közön elkallódott. Azzal fejeztem be, hogy úgy élünk, mint a magyar jakobinusok. Olvassuk és másoljuk *Az ember és a polgár kátéját*, okosan vitatkozunk róla, bálókba járunk, aztán egyszerre, észre se vesszük, jön egy politikai fordulat, és évekre eltűnünk a börtönökben. Se előtte, se utána nem írtam álneven, ezt az írást azonban Szegedi Péter néven írtam alá. Az Ex Symposion olvasói talán hamarabb is, mint a magyarországi olvasók többsége, felismerhetik, hogy a név Szegedinác Péróra utalt, aki 1735-ben, szerb határőrtiszt letétele egy kuruc szellemű magyar parasztlázadás élére állt. A nyolcvan éves katonát Budán kerékbe törték, tizenkét alvezére közül hatot halálra ítélték, de olyan módon, hogy a vesztőhelyen sorsolták ki, kiknek kell meghalniuk. Az ítélet kegyetlensége Európa-szerte feltűnést keltett, a kivégzés képeit a német nyelvterületen fametszetes röplapok mutat-

ták be. Nekem sokáig Péro volt az egyik kedvenc történelmi hősöm.

(„Ja, a Fanni!”) Az eddig leírtak csak előtörténet. Maga a történet a következő húsz év története. Ha belekezdnek az elmondásába (egy-egy fejezeteket már elbeszéltem belőle), sosem érnék el ahhoz, ami ennek a folyóiratszámnak a témája, hogy hogyan éltek a gyerekeink, Fanni (1975), Áron (1976) és Sára (1977), akit kiskora óta mindenki csak Surinak hív, a mi ellenzéki családjunkban, hogyan éltek át a pártállami rendszer düledezését, a rendszerváltást, vagyis az 1980-as évtizedet és a következő évtized kezdetét. Én persze a történetnek – pontosabban a történet egyes epizódjainak – csak a kisebbik felét tudom elmondani, amennyit láttam, észrevettem abból, hogyan reagáltak a gyerekek arra, ami velünk történt, miközben ők félig-meddig felnőttek. Éva, a feleségem nálam sokkal többet tudott a gyerekekről, de amit tudott, már nem mondhatja el, 1997-ben meghalt. A gyerekeket (akik persze már rég felnőttek) kértem meg arra, írják le, emlékeznek-e, hogyan emlékeznek arra, amire én emlékszem.

Mindez talán létre se jött volna, talán gyerekeim se lennének, vagy nem azok lennének a gyerekeim, akik a gyerekeim, ha 1970 nyarán nem ismerkedem meg Bence Györggyel és népes baráti körével. Hiszen ebben a körben kerülünk össze Évával is. Futólag ugyan korábban is találkoztunk, nekem tetszett is a vékony szőke tanárnő, de ennek a két évvel korábbi találkozásnak nem volt folytatása. A következő találkozást, akár a Bencével való megismerkedést, ugyancsak Kenedi János hozta össze, a pesti élet Mercuriusa, ezúttal is praktikus céllal, hogy Éva, a Magvető szerkesztője kölcsönkérhessen tőlem egy könyvet, amelyet lektorálni akart a kiadója számára. Amikor visszahozta a könyvet, Bence már nálam lakott, kapcsolatunk a lakásban kialakult társasági életnek a keretében bontakozott ki. Ezt a történetet azonban most nem mondom el, hiszen Fanni születéséig még több mint négy év telt el. Évával 1974-ben házasodtunk össze, az egyik tanúnk Bence volt, a házasságkötést követő családi összejövetelen ott volt Krassó György,

a radikális ellenzék később legendássá vált alakja. Fanni születése is afféle társasági-ellenzéki eseménnyé vált. Éva orvosa ugyanis, aki tizenkilenc évvel később tévesen diagnosztizálta Éva betegségét, rosszul számította ki a szülés várható időpontját. Éva több mint tíz napot töltött a kórházban a szülés előtt, baráti körünk tagjai, akiket nem is annyira a rendszer iránt érzett megvetésük, inkább a szellemi munkával kapcsolatos igényességük kötött össze, nap mint nap telefonáltak, hogy megvan-e már a gyerek. (Akkoriban még nem tudták megmondani, milyen nemű lesz az újszülött, az izgalmat ez is fokozta.) A vajúdás hosszadalmas volt és fájdalmas, maga a szülés kockázatos. De a várakozást és a kínlódást mint ha utólag igazolta volna az eredmény: Fanni sűrű sötét hajjal született, és az első pillanattól kezdve volt benne valami különleges, ami magára vonta az emberek figyelmét. Amikor másnap visszamentem a kórházba, és az akkori szokásoknak megfelelően mondtam a nővérnek, hogy az egy per kettes újszülöttet szeretném megnézni, az egy pillanattal elgondolkodott, majd úgy kiáltott fel, mint akit valamilyen hirtelen öröm ért: – Ja, a Fanni! Tessék csak velem jönni. Ez a felkiáltás, ez a „Ja, a Fanni!” megmaradt az óvodában, az iskolában, de egy kicsit még a felnőtt életben is.

(Kőszeg Áron apukája) 1977 decemberétől háromgyerekes család voltunk, az akkori népesedéspolitikai intézkedések értelmében számos kedvezményre lettünk volna jogosultak, például azonnal kaphattunk volna tanácsi lakást – ha nem lett volna. De sajnos – illetve szerencsére – volt. Hiába feleltünk meg hát a Kádár-rendszer szelvényében-hosszában propagált családmoddelljének, a jó dolgunkban nem részesülhettünk a kedvezményekből.

A gyerekek nem a kerületi tanács Cukor utcai óvodájába jártak, hanem az Állami Könyvtérjesztő Vállalat, az ÁKV óvodájába. (Vagy a Cukor utcai óvodába fogok járni, vagy a Kávét utcai óvodába, magyarázta a két és fél éves Fanni a játszótéren nagy komolyan egy másik kislánynak.) Az ÁKV-óvodát valamilyen rejtélyes okból jobbnak képeztük, mint a tanácsi óvodát. Azt, hogy a gyerekeink oda járjanak, az tette lehetővé, hogy a munkahelyünk, nekem az Európa Könyvkiadó, Évának a Magvető vállalta az óvodai hozzájárulás kifizetését. Amikor 1979-ben aláírtam a tiltakozást Havel és társai prágai elítélése miatt, majd ennek nyomán kirúgtak a kiadói állásomból, természetesen az óvodai hozzájárulást is elvesztettem. Kevésbé természetes, hogy Kardos György ezredes, a Magvető Könyvkiadó igaz-

P. S. M.: SZDSZ-plakát (1990)

gatója megüzente Évának, egy éven belül tőle is megvonja a támogatást. A szocialista humanizmus jellegzetes megnyilvánulása volt ez, hiszen akár azonnal is megvonhatta volna, viszont az előre bejelentett megvonásnak sem volt semmi oka, legfeljebb az, hogy így akart ütni egyet egy magamfajta ellenzéki-ellenséges elem családján. Kiutat ebből a helyzetből csak az biztosított, ha elmegyek a könyvterjesztőhöz dolgozni. Volt is valami összekötöttesem, a Rákóczi úti Könyv-áruház igazgatója megígérte, hogy felvesz. Erre azért is szükségem volt, mert be kellett látnom, hogy szabadúszóként nem tudok megélni. Néhány nap múlva azonban az áruház vezetője felhívott, hogy a vállalat személyzeti osztálya megtiltotta a felvételemet. Ez nem volt elképzelhetetlen, hiszen az állambiztonsági szervek ismerték a kapcsolataimat, tudták, hogy nemcsak aláírtam az 1979-es tiltakozást, de gyűjtöttem is az aláírásokat, az ekkoriban keletkezett Napi Operatív Információs Jelentésekben, amelyeket 1997-ben kaptam meg, gyakran szerepel a nevem. Ugyanakkor azonban szélesebb körben nem voltam ismert, nem volt kézenfekvő, hogy az ÁKV magától megtiltsa a felvételemet. Különben is, ha valóban megtiltotta, az politikai diszkrimináció, erről meg akartam bizonyosodni. Másodmagammal (hogy tanúm is legyen) felkerestem a személyzeti vezetőt. Ő nem tiltotta meg a felvételemet, állította; az volt a benyomásom, hogy fogalma sincs, miről beszélek, arra a kérdésre, hogy ismeri-e a nevem, igaz, kissé bizonytalanul, nemmel válaszolt. Az áruházvezető eszerint magánszorgalomból, esetleg a saját állambiztonsági tartótisztjének az útmutatása szerint hazudozott. A személyzetis asszony végül megkérdezte, miért akarok az egyetemi diplomámmal az ÁKV-nál dolgozni. – Az ÁKV óvodába járnak a gyerekeim – feleltem –, szeretném, ha ott is maradhatnának. A személyzetis felragyogott: – Maga a Kőszeg Áron apukája? Ezért volt olyan ismerős a neve. A lányom szerelmes a maga fiába. Persze, hogy fel van véve. Holnap már kezdhet is az Erkel Könyvesboltban. Most azonnal menjen oda. Így lettem könyvesbolti eladó, az ötéves fiam protekciójával. Éva néhányszor bejött a boltba a gyerekekkel, az eladó lányok persze eljátszották a szokásos „Jaj, milyen aranyosak ezek a gyerekek” spektakulomot. A negédeskedő boltvezető-he-

lyettes bevitte őket az eladótér mögötti irodába, és kólát töltött nekik. Csak a másságát alig titkoló boltvezetőn látszott, hogy az idegeire mennek a kis látogatók. Annál is inkább, mert ilyenkor szokott másfél-két órás telefonbeszélgetéseket folytatni kebelbarátjával, a fentebb említett áruházigazgatóval az előző hétvégi meg a következő hétvégére tervezett buliról. A gyerekek persze ezt nem érzékelték, Fanni még évek múlva is emlegette, milyen büszke volt arra, hogy hátra mehetett az irodába, ahová a vevőknek nem volt szabad belépniük.

(„Nagyon büdös krimi”) 1982 júniusában zaklató módon kezdték követni a demokratikus ellenzék néhány tagját, mindeneke előtt azokat, akik szamizdatot készítettek, azaz engedély nélkül adtak ki könyveket, folyóiratokat. Demszky Gáborral kezdték, ha kilépett az utcára, nyolctíz férfi vette körül, a kocsiját három hatalmas luxusautó követte. Rám néhány nappal később került sor, előzőleg lefoglalták egy irodalmi antológia szedését, amelyet cenzúrázatlan írásokból állítottam össze, és amelyet a Szegényeket Támogató Alap javára próbáltam megjelentetni. A követők letáboroztak a könyvesbolt előtt, az utcán körülvettek, lökdöstek. A gyerekek ekkor érzékelték először az ellenzék zaklató államhatalom létezését. Évával megbeszéltük, hogy a bolt zárása után a Szent István parkban találkozunk. Fanni vette észre először, hogy idegenek jönnek a nyomomban, amikor leültem az egyik padra, ketten mellém ültek, hiába kérte őket Éva, hogy üljenek át egy másik padra, hiszen a szomszédos padokon nem ült senki. Fanni akkor hétéves volt, akkor fejezte be az elsőt, riadtan kérdezte, miért jönnek utánunk a bácsik. Surin látszott, hogy forr benne a méreg. Kocsival mentünk haza, mögöttünk a három luxusautó. 1983 márciusában házkutatás volt a lakásunkban. A belügyesek késő este érkeztek, Éva éppen lefektetni készült a gyerekeket. A házkutatók humanusan igyekeztek viselkedni, először a gyerekek szobáját fogják átvizsgálni, mondták, hogy aztán a gyerekek nyugodtan alhassanak. A szobával valóban hamar végeztek, nem találtak semmit. A többi szobában aztán hosszabban időztek, főképp a hallban, ahol a szamizdatokat tartottam, csöppet sem rejtegetve, hiszen árusítottam őket, vásároltak belőle bőszégesen az állambiztonsági

szervezet ügynökei is. A lefoglalt írások jegyzékének elkészítése aztán további órákat vett igénybe, az éjszaka közepén jártunk, amikor beültettek a rendőrautóba, és bevitték a Budapesti Rendőrfőkapitányság Tolnai Lajos utcai épületébe. Meg voltam győződve róla, letartóztatnak, legkevesebb két évet kapok. Én csodálkoztam a legjobban, amikor hajnalban mégis elengedtek. – Látod, Fanni – mondtam másnap –, nem kell nekünk a tévében krimi néznünk, ide jön a krimi, házhoz. Fanni elfintorította az orrát. – Nagyon bűdös krimi volt. Én is utáltam a házkutatókat meg félttem is tőlük, de az orrom nem volt olyan finom, mint Fannié.

(Fanni írja) *A házkutatás éjszakájára jól emlékszem. A szokásos lefekvés előtti káosz közepette csöngettek, ami nem volt különösebben meglepő. Gyerekkorunkban a nap minden szakában jártak hozzánk ismerősök, félidegenek, sőt idegenek. Ezen az estén nyolc-tíz öltönyös férfi jelent meg. Nem hasonlítottak a tipikus látogatóinkra (például nem volt szakálluk), de ami a többségében pocakos, izzadságszagú (igen, bűdös!) férfiaknál jobban megijesztett, az az egyetlen egyenruhás rendőr megjelenése volt. Ő magas volt, vékony és fiatal (talán jószagú is?), és ellentétben egyik-másik kedveskedni próbáló öltönyössel meg se szólalt, de a gumibotja és pisztolya láttán beszaladtam a fürdőszobába, gondolván, megvárom ott, amíg elmegy. Aztán rám tört valamelyik testvérem, és visszamentünk együtt a szobánkba, ahol elképesztő rendetlenség volt, de a rendőrök átkutattak mindent, amihez hozzáfértek, beleértve az íróasztalomat. (Nagyon kellemetlen érzés volt – mi közük az én dolgaimhoz?) Amikor viszont az egyikük még a „Zongoraiskola 2” című kottámat is tüzetesen átlapozgatta, már csak nevetni tudtam. Milyen titkokat remélt felfedezni a tizenöt oldalas füzetkékben? Talán még megjegyzést is tettem, hogy a kottába nem fér el semmi, de az is lehet, hogy csalóka az emlék, és csak szerettem volna (be)szólni, de nem került rá sor. Az éjszaka közepén arra ébredtem, hogy rettenetesen fáj a térdhajlatom. Sírva mentem át anyámhoz, aki még nem volt ágyban, mert a házkutatók még mindig tevékenykedtek. Mama megnyugtatót és lefektetett az ágyába: „Aludj, Fannika. Biztos a növéstől fáj a lábad. Majd jövök én is nemsokára.” A villany égett még jó sokáig és az üvegajtón keresztül néztem, ahogy a másik szobában a könyvespolchoz állított létráról az egyik házkutató egyesével adogatta le a köny-*

veket. Nem túl jó munka ez a házkutatóság sem, gondoltam még, mielőtt elaludtam.

Sok évvel később (1994-ben talán) joghallgatóként néhány évfolyamtársnőmmel együtt hostesskedtem és tolmácsoltam egy nemzetközi jogi konferencián. A konferencia vendégei között magas rangú legfelsőbb bírák és alkotmánybírák is voltak, úgyhogy őket kormányőrök vigyázták. A kormányőrök főnöke egy alacsony, valamikor talán jóképű, ötven körüli pasas volt, aki előszeretettel lebzselte körülöttünk. Amikor bemutatkoztam neki, felcsillant a szeme: „Fanni, Fannika! Még mindig a Párizsi udvarban laktok? Hogy van a kisöcséd, hogy is hívják? És volt egy kishúgod is, ő még nagyon picike.” A pasi úgy viselkedett, mint egy rég nem látott nagybácsi. Az évfolyamtársaim nem értették a helyzetet. „Ti ismeritek egymást?” – kérdezte az egyik lány. Akkor lassan leesett, hogy azért tudja, ki vagyok, mert egy ex-házkutató. Döbbsentem néztem rá, ő meg zavartan heherészett, lapogatni próbált, de én udvariasan hátrítottam a további barátkozást, és úgy tűnt, egy pillanatra elszégyellte magát. Másnap újból odajött hozzám, és könnyezve elmesélte, hogy a rendszerváltás óta összeomlott az élete, a felesége elhagyta, ő meg ezt a szar munkát csinálja már mióta, pedig ezredes. Jó pszichológiai fogás volt. Őszintén megsajnáltam.

(Ritkán jöttek, de állandóan voltak) A zaklatások, házkutatások, kihallgatások ellenére, a szorongások és lebukások ellenére, amelyekért az ember csak önmagát, a saját ügyetlenségét és felelőtlenségét okolhatta, az ellenzéki élet kalandosan jó volt, olyan, mint egy végtelenbe nyúló vízi túra nyár derekán. Tényleg úgy éreztem magamat, mint a bálozó magyar jakobinusok, s végül még a nyakazás is elmaradt. Meghívott vendégek ritkán jöttek hozzánk, de a lakásunkban állandóan volt valaki, szamizdatkészítők és szamizdatvásárlók, köztük a besúgók, rajongók, panaszosok és paranoiások, aztán, 1988–89 táján, pártalapítók meg a börtönökből amnesztiával szabadult elítéltek, köztük olyanok is, akiket azért zártak börtönbe, mert szidták a rendszert, de közben azért elloptak egy villanyfűró. Nem is beszélve a fogorvosokról és a fogbetegéről, akik a lakás bérbe adott részében tanyáztak: a vékony falon áthallatszott a fűró sivítása, a kezeléstől rettegő gyerekek zokogása, a rendelés befejezése után pedig olykor boldog sikolyok, a fogorvos és – a szigorú, idős asszisztens-

nőt időnként helyettesítő – csinos pót-asszisztensnő, vagy a szép fogorvosnő és valamely jóképű paciens örömeinek félreérthetetlen hangjai. A Beszélő szerkesztőségi megbeszéléseit ugyancsak a rendelés után, a fogorvosi várószobában tartottuk attól az önkényes feltételezéstől vezérelve, hogy ott nincs lehallgató berendezés. A konyhaajtón kopogtató Nagy Bálintnak az akkor hatéves Áron nyitott ajtót, megrettent a szakállas, erőteljes alaktól, akinek testtömege legalább az ötszöröse volt az övének. Nyitva hagyta az ajtót és riadtan kiabálta: – Jött egy szakállas bácsi! Aztán Iványi Gábor érkezett meg, Áron ismét beharagot a szobába, és elképedve újságolta: – Még jött egy ugyanolyan!

A lakásunk a négyzetméterek számát tekintve (176 négyzetméter) igen nagy volt, de a harmadát nem használhattuk, mert ott működött a fogorvosi rendelő, amelynek bérleti díja megélhetésünk nélkülözhetetlen pillére volt. (A rendelő kiadását 1991-ben szüntettük meg, pedig most, nyugdíjas éveimben, milyen jól jönne megint ez a bevétel.) Így hiába volt a lakásban tágas – ablaktalan – hall, hosszú előszoba, sőt a csöpp cselédszoba is, az immár öttagú családnak valójában két szobája volt. Kézenfekvő volt az ötlet, hogy a régi építésű, azaz nagy belmagasságú szobában galériát lehetne építeni a gyerekeknek. A szamizdatkészítésben fontos szerepet játszó Gyarmathy Katalin közvetítésével kerültünk 1985-ben kapcsolatba fiatal építészekkel, a ma már országos hírű tervezőépítész Borza Endrével, Novák Zsuzsával és a mindenhez értő ezermester Taksás Misivel. Épült is – viszonylag olcsó anyagokból, aránylag kevés pénzért – olyan csodagaléria, hogy a Lakáskultúra című lap több oldalt szentelt a bemutatásának: mindhárom gyereknek külön szobája volt – fent a magasban. Csak hát a baráti munka áráként az építkezés a tervezett három hét helyett hat hónapig tartott. Az építkezés folyamatos házibuli közepette zajlott, a fiatal építészek megállás nélkül szórakoztatták a gyerekeket, meg hihetetlen mennyiségű sört ittak meg, a gyerekek föl-alá szaladgáltak az épülő galéria lépcsőin, átmásztak egyik „szobából” a másikba, halálos rémületbe ejtve a mutatványaikkal a szüleiket. Olyan is megesett, hogy amikor Éva hazaért a gyerekekkel, az egyik építész egy addig ismeretlen lány társaságában

kászálódott elő a félkész galériára felcipelt pokrócok közül. Ennyi év után sem sikerült felfedeznem, hogy ez az élmény traumatikus hatással lett volna a gyerekek lelki és erkölcsi fejlődésére.

(Áron írja) *Nem volt. Kicsit talán zavarba jöttem, de, ha jól emlékszem, szórakoztatónak is találtam a helyzetet. Ennél talán emlékezetesebb és meghatározóbb élmény volt, amikor egy délután anyámmal együtt értünk haza, és a konyhában egy sündiszsnő fogadott minket. Továbbmentünk a fürdőszoba felé, ahol apám ült a fürdőkádban egy számomra ismeretlen nővel. Anyám egyesével törte szét az összes tányért a konyhában, és sírt, kiabált. A nő és a sündiszsnő elpárolgott. Apám pedig felöltözött, és húgommal, Surival együtt elment otthonról. Néhány órával később egy teljes, új konyhakészlettel jöttek vissza. Én úgy éreztem, ezután hamar visszaállt a családi béke. El is könyveltem magamban, hogy hát ez így van rendjén, ennyi belefér, egy férfinak ennyit szabad. Első komoly kapcsolatomban folyamatosan úgy éreztem, hogy meg akarom, hogy meg kéne csálnom a barátnőmet, és borzasztóan frusztrált, hogy ez nem jött össze. Azóta eltelt még egy-két kapcsolat, és túltettem magam ezen a frusztráción. Ma már egyáltalán nem gondolom cikinek azt az elképzelést, hogy hűséges akarok lenni a csajomhoz.*

A kisszoba váltakozó lakóin kívül alkalmi vendégeink is voltak, akik néhány napra vagy hétre költöztek hozzánk. A legemlékezetesebb közülük Háy Ágnes volt, aki maga is gyerekek tekintette magát, elvárta, hogy kiszolgálják, viszont gyakran énekelt a gyerekeknek, egy bolond királyról például. A gyerekek megtanulták, és hosszú ideig énekelgették ezeket a dalokat. Meg persze rajzolt nekik, és nekünk, felnőtteknek is. Mosonyi Alízról a születésnapjára mindenki egy-egy szekrényesét kapott. Fanni meséje egy tökéletes, szépséges, okos királykisasszonyról szólt, akinek a kezéért fényes lovagok versengtek, mígnem ő meg nem szökött a királyi udvarból, hogy egy libapásztor felesége legyen. Krassó Gyuri, az idő tájt Háy Ági szerelme, élettársa, azzal nyűgözte le a gyerekeket, hogy élethűen tudott ugatni. A gyerekek egy ideig elbűvölten nézték, aztán érezhetően megrettentek a dühös ebbé változó Krassótól.

(Nyuszi rokonai és üzletfelei) Ebben a Felzabardulás téri átjáróházban persze ott forogtunk a gyerekek barátai is. Reggelineél, a hétvé-

gi ebédeknél, vacsoráknál tucatnyi név pörgött az asztal körül, a gyerekek osztálytársainak, barátainak a neve. Időnként reménytelen kísérleteket tettem, hogy megkülönböztessem Kacsát és Galát, akiket Fanni emlegetett. – Ki a Gala? – kérdeztem szenilis nagypapaként, amikor már vagy századszor hallottam a nevét. A legtöbb barátja Surinak volt, az ő körüket végképp nem bírtam áttekinteni, olyanok voltak, mint a *Micimac*-kóban Nyuszi barátai, rokonai és üzletfelei. De Suri nem is akarta, hogy bárki felnőtt belépjen az ő világukba, az ő világába. Még felnőtt korában is mintha őrizte volna azt a meggyőződését, hogy a nemzedékek között nincs átjárás. – Mit tud egy hatvanéves ember beszélgetni egy huszonöt évessel? – kérdezte szinte sértődötten, hiába magyaráztam, hogy még nem voltam harminc, amikor mondhatni atyai barátom lett az akkor nyolcvanéves Komlós Aladár. Surinak ehhez a különvilágához hozzátartozott, hogy kislánykora óta titkos naplót vezetett, a feljegyzéseiből csak néha mutatott meg egy-egy bekezdést. Pedig nem is lett volna szüksége naplóra. Elképesztő memóriájával felnőttként is fel tudta idézni, milyen ruha volt rajta, amikor nyolc éves korában először ült repülőgépre, és milyen tortát ettünk Fanni tizenötödik születésnapján. Egy alkalommal Fanni egy barátnőjével beszélt meg találkozót, de hirtelen belázasodott. Mobiltelefon persze még nem létezett. Arra kértem Surit, ő menjen el a randevúra, mondja meg, Fanni beteg. Suri megmakacsolta magát, nem volt hajlandó elmenni. Én őrjöngtem, ordítottam Surival, Éva Suri mellé állt, ettől még hisztérikusabb lettem, az asztalon előttem álló tarhonyás pörköltet a falhoz vágtam, a barnásvörös folt évekig, a legközelebbi festésig ott éktelenkedett az étkezőkonyha falán. Suri pontosan beszélt el a jelenetet a naplójában (ezt a részt később megmutatta). „Mindenki ellenem volt – írta. – Anyám védett.” Pedig Suri mindenki kedvence volt, Surinak is én neveztem el, ő meg viszonzásul Szürinek hívott, amikor a szakállam meg a hajam őszülni kezdett. – Nekem Suri a kedvencem – mondtam –, Évának Áron. A legközelebbi barátom, Semjén András francia felesége, Michèle gyorsan közbeszólt: – Nekem Fanni a kedvenc. Ő olyan titokgyerek. – Az a fontos az életben – jegyezte meg András ironikusan –, hogy *valakinek* mindenki a kedvence legyen.

Fanni – akármilyen különösen hangzik is – már kétéves korában valamiféle elismerést váltott ki, az eszességével, azzal, hogy látszott rajta, megérti a helyzeteket, érti az emberi viszonylatokat anélkül, hogy e viszonylatok összetevőiről bármiféle tapasztalata lehetne. – Annyira furcsa – mondta egy gyerekzsúron az okos, mindig visszafogott Z. Zsófi, maga is két kisgyerek anyukája –, hogy Fanni még hároméves sincs, mégis látni már rajta, hogy érzékeli, mennyire nehéz dolog a létezés. A létezés persze mindenkinek nehéz, különösen gyerekkorban, amikor az embernek még nem szarusodott el az érzékenysége. De a létezés terhe, abban a tiszta formában, ahogy Fannin kiütözött, csak keveseken látszik. Ezt érzékeltette Michèle a maga szóleleményével: titokgyerek.

Suri nemcsak az én kedvencem volt (amiből pedagógiailag nagyon is helyteleníthető módon egyáltalán nem csináltam titkot), de mindenkit elbűvölt. Ez a varázs érzéki természetű volt. Harminc évvel ezelőtt, amikor még nem öntötte el a világot a paranoid rettegés a pedofília gyanújától (amelynek a legfőbb funkciója vélhetően az, hogy kitöltse a gyűlölködés-űrt, amely a homofóbia tilalma nyomán keletkezett), nem kellett szégyellni, eltitkolni, hogy egy kisgyereknek lehet érzéki varázsa. Suri a finom testalkatával, a vékonyságával, a törekeny, karcsú végtagjaival, a káprázatos hajlékonyságával váltotta ki ezt az érzéki hatást, meg persze a kedvességével, a kérdéseivel, a világoskék szeme figyelmes pillantásával. Az akkor még nőtlen költő és műfordító Rácz Péter, akivel 1984 nyarán közösen szerveztünk intenzív német nyelvtanfolyamot, a jövődöbelijének nevezte a hétéves Sárít. Évekkel később, amikor Péter megnősült, a híre a már kamaszodó Suri arcán enyhe bosszúságot véltem átsuhanni. Egy vasárnap délután elmentünk a Szovjet Kultúra Házába, amelynek kiállításait ingyen lehetett látogatni. Rajtunk kívül nem volt más a tágas kiállítóhelyiségben. Suri átlósan keresztülcigánykerekezte a termet, mint aki jobban szeret így közlekedni, mint a két lábán. Önfeladten cigánykerekezett füves mezőkön, de néha az utcán is. „Kígyó”, vagyis az artista-mesterségben is otthonos hivatásos bohóc Vági Zsuzsa, látva Suri mozgását, azt tanácsolta, kezdjen sportszerűen tornázni. Éva azonban semmi-

képpen sem akarta, hogy Suriból netán tornászversenyző legyen. – Magamra kenném – mondta a konyhai asztalunknál ülve P. Viktor Suriról és Surinak. Viktor sötét, érzéki sugárzásának hatása alól kevés nő tudta kivonni magát. Magamra kenném – ennél brutálisabban és ennél érzékletesebben aligha lehet kifejezni, milyen volt Suri hároméves korában, és milyen hatással tudott lenni a felnőttek világára.

Volt azonban a kapcsolatunknak egy másik, nem kevésbé elragadó, de nem érzéki, inkább intellektuális aspektusa is. Jutka néni, a harmadikos Áron osztályfőnöke egy hétre nyaralni vitte az osztályát a Zempléni-hegységbe. Úgy volt, hogy kísérő szülőként Éva is csatlakozik a csoporthoz, Jutka néni viszont hozzájárult, hogy az elsős Suri is velük menjen. Éva belászkodott, ezzel Suri nyaralása is veszélybe került. Vállaltam, hogy én menjek el Éva helyett az osztállyal. Nem én voltam az egyetlen kísérő apuka, takarodó után Jutka néni számos apukával sörözött a langyos éjszakában hatalmas kacagások közepette. Én nem szeretem, nem is nagyon bírom a sört, ebből az esti programból inkább kimaradtam. Úgy is kezeltek, afféle alig-férfiként. Viszont rábeszéltem Jutka nénit, ha már itt vagyunk az ország egyik legszebb hegyvidékén, menjünk el kirándulni. Sikeredt is jól eltévednünk. A gyerekek élvezték a málnázást, de Jutka néni még évek múlva is átkozott, hogy miattam kellett annyit gyalogolnia – mintegy nyolc kilométert –, amennyit életében még soha. Alighogy megérkeztünk a nyaralás színhelyére, Jutka néni kihirdette, másnap tábortűz lesz. Suri már az első este lapot írt a mamának, aztán odaadta nekem, hogy adjam postára, de el is olvashatom. „Tegnap tábortűz volt – írta Suri. – Nagyon jó volt.” – Suri – mondtam elképedve –, a tábortűz csak holnap lesz. Miért írod, hogy tegnap? Suri csodálkozott, hogy ennyire értetlen vagyok. – De mire megkapja, már tegnap lesz. – És miért írod, hogy nagyon jó volt? – Ha nem lesz jó, azt úgyse írnám meg – felelte Suri öntudatosan. Sokan mondták, hogy Suri meg én arcra nagyon hasonlítunk egymásra. De mindig tudtam, hogy nemcsak arcra, hanem a gondolkodásmódunk, a természetünk tekintetében is. – Sárrika – magyaráztam –, ezen túl nem Sárriának, hanem Móríckának foglak hívni. Suri látta, hogy tetszik nekem,

amit beszél. Összefonta a mutató- meg a nagyujját, Mórícka, mondta, felmutatva az összefont ujjait. Hosszú ideig ez maradt a jelünk, Mórícka és a szövetségünk jele.

(Suri írja) *Szellemi szabadfoglalkozású – ez szerepelt a „gondviselő foglalkozása” rovatban az ellenőrző könyvemben, alsó tagozatos koromban. Ez az abszurd szókapcsolat elég volt ahhoz, hogy kívülállónak érezzem magam az osztályban. Bezzeg mások szülei 8-tól 4-ig dolgoztak – mennyire irigyeltem én ezt!*

Tudtam már kiskoromtól, hogy az apám ellenzéki – amiről érdekes módon a „neszskávé” szó jutott eszembe –, de hogy ez mit is jelent, azt nem igazán értettem. Annyit mindenestre éreztem, hogy túlképzetten dolgozik könyvesbolti eladóként, meg azt is láttam, tudtam, hogy a szobája komódján halomban állnak az illegális szamizdat kiadványok. Olykor-olykor valódi boltost játszhattam, vagyis nekem fizetett valaki egy Beszélő – számért, ez igen felnőttesnek tetszett. De a sok bizonytalansági tényező, ami nemcsak a gyakran váltakozó munkahelyekből és szüleim viharos szerelmi életéből fakadt, hanem a folytonos, a lakásunkban is zajló szervezkedő hangulatból is, inkább szorongást keltett. Ebben a bizonytalanságban láttam kicsúcsosodni az ellenőrzőmben lévő stigmát. Ekkoriban, kilenc-tíz évesen, arról beszéltem rendszerint, hogy „szabályos” családra vágyom, átlagos szülőket akarok, átlagos élettel. Kinéztem magamnak egy-egy átlagos, persze jó tanuló, jól balettozó kislányt, és arról álmodoztam, hogy bárcsak az ő életüket élném.

A másik, ezzel párhuzamos érzés, ami végigkísért gyerekkoromban, a büszkeség volt. Tudtam, éreztem, hogy a jó ügyért harcol apukám. Amikor a rendőrök jöttek házkutatást tartani, rájuk haragudtam, azt éreztem, hogy legszívesebben megütném őket. Ahogy a rendszer olvadt, a büszkeség egyre erősödött bennem. A kívülállóság érzése pedig teljesen el is múlt, amikor a Lauder Javne Gimnáziumba kerültem 1991-ben. Kiderült, hogy vannak hozzám hasonlóan gondolkodó, ismerős kulturális közegeből származó emberek, csak azok többsége nem a körzeti iskolában található. De később is vonzott az, ami átlagos, nem véletlen, hogy visszavágytam a normál iskolába két év Lauder után, és örültem, hogy a legjobb barátaim között van római katolikus és első generációs értelmiségi is. Igaz, a Lauderben meg az volt a meglepő, hogy a hasonló háttérű barátaim szülei, nagyszülei párttagok, részben meggyőződéses kommunisták voltak. Ez akkor

éppoly távolinak tűnt, mint egy nagyon vallásos vagy egy nem értelmiségi közeg.

(Egyszerűen éhes volt) Hagyományos, patriarchális apaként leginkább szegény Áronnal viselkedtem, őt nyomtam el a lányok rovására. Áron egyszer, úgy hatévesen megkérdezte Rácz Pétert, van-e testvére. – Négy nővérem van – felelte Péter. Áron felsóhajtott: – Akkor neked még rosszabb, mint nekem – mondta. Ha valaki idegesített a gyerekek baráti köréből, az leginkább S. Tamás volt. Ez már később történt, a '90-es évek legelején, Áron és Tamás akkoriban lettek – egy időre – elválaszthatatlan barátok. Naphosszat ültek az egykori rendelőben, nem is beszélgettek, csak bámulták egymást. (Áron írja) *Reggeltől estig, estétől reggelig beszélgettünk, megállíthatatlanul, talán csak olyankor tartottunk szünetet, amikor apám ránk nyitott, aggódva...* Tamás elvben gitározni tanította Áront, de ez se nagyon működött, Áron időnként pengetett egy-egy akkordot, de az oktatás nem haladt, bár Tamás állítólag egészen jól gitározott. Aggasztott az is, vajon nincs-e ennek az odaadó egymást bámulásnak valami erotikus tartalma. Liberalizmus ide, liberalizmus oda, ennek nem örültem volna, holott – vagy éppen mert – a saját tapasztalatomból is tudtam, milyen erotikusan színezett vonzalmat érezhet az ember tizenéves korában a fiúbarátai iránt. Tamás édesapja rákos volt, hosszú betegeskedés után halt meg, Éva mindenkinek adott enni, aki a lakásunkban megfordult, gyerekek, felnőttek egyaránt. Tamás gyakran evett nálunk, ez azonban nem együttérzést váltott ki belőlem, hanem az ellenérzésemet növelte, afféle éhenkórász potyalesőnek láttam, pedig egyszerűen csak éhes volt. Már megvolt a surányi hétvégi házunk, oda mentünk ki egy este kocsival. Áron azt kérte, vigyük Horányba, a barátai ott buliznak, ott is marad éjszakára, ott van Tamás is. Tamás apja egy-két nappal korábban halt meg, üvölteni kezdtem Áronnal, hogy szégyellhetné magát a barátja, hogy bulizni megy, amikor az apja még el sincs temetve. Áron félig sírva, félig kiabálva kelt a barátja védelmére, azt kiabálta, amit magamtól is tudhattam volna, hogy Tamás nem közönyből, hanem a gyász elől menekülve megy a haverjai közé. Mindkettőnknek, Áronnak is, de nekem is fel kellett nőnünk, hogy barátok lehessünk.

(Áron írja) Igen. Nekem ezek szerint sikerült a felnövés huszonévesen, miután elköltöztem Amerikába, apámnak pedig valamikor a hatvanas éveiben. Mindig van remény.

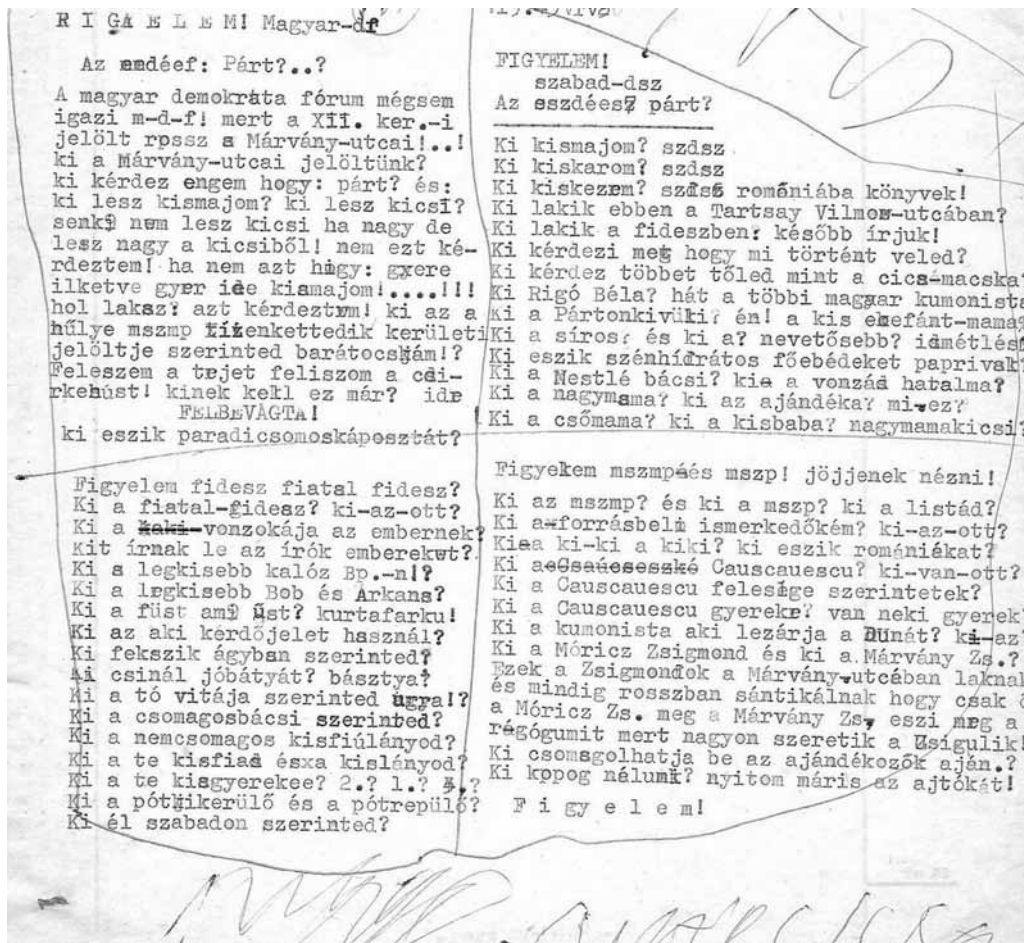
Kicsit bővebben, mert ez erősen megmaradt. Talán Surányban kezdődött, erre nem emlékszem pontosan, de a veszekedés Pesten volt, otthon, a Felszabadulás téren. És nemcsak apámmal veszekedtem, hanem anyámmal is, és talán még a lányokkal is. Mindenki apámmal értett egyet. Mindenki helytelenítette Tamás viselkedését. És az én részvételemet a helytelen viselkedésben. Borzasztóan kiborultam, nagyon meg voltam bántva. A húsz éves barátom végigcsinált egy-két évet az undorító szenvedéssel járó rákos apjával. Az apja meghalt, ő meg emberek közé akart menni. Egyáltalán nem fért a fejembe, honnan veszik a bántóságot, a tudást ehhez az érzéketlen basztatáshoz.

Talán átsuhant már akkor a gondolat, vajon hogyan lesz ez az anyám halála után, aki akkor már túl volt a betegsége első felvonásán. Anyám halála estéjén Tamással mentem heavy metal koncertre a Petőfi Csarnokba. Senki nem szólt egy szót se.

(Összekapcsolt szellemek) Áron protekciója elegendő volt ahhoz, hogy felvegyenek könyvesbolti eladónak, az ő élete azonban nem volt felhőtlen az Állami Könyvterjesztő óvodájában. Lassan érő gyerek volt, az óvodában nem mutatott különleges képességeket. 1982-ben, amikor csoportja az őszi iskolakezdés előtt állt, az óvoda vezetője szülői értekezletet hívott össze. Elmondta, minden gyerekről jellemzés készül, ezt megküldik az iskolába. A szülők egykedvűen vették tudomásul a bejelentést, nekem azonban sehogyan sem tetszett. Aggódtam Áron miatt, mert Margó néni, Áron csoportjának az óvó nénije időnként arra célozgatott, vajon iskolaérett-e Áron. De a hatévesekről készítenő jellemzés felidézte bennem azt a jellemzést, amelyet az egyetemi elhelyező bizottságban helyet foglaló kisztag évfolyamtársaim írtak rólam. Eszerint a marxizmus gyakorlati oldalát, ami a közösségi élet, nem tettem magamévá, és ezzel a nem közösségi természetemmel minden tantestületre veszélyt jelenthetek. Felszólaltam tehát, arról beszéltem, hogy egy ilyen jellemzés tehertételt jelenthet egy gyerek számára a jövő iskolájában, nem is szólva arról, hogy az efféle jellemzések némelyeket az ötvenes évek káderlapjaira emlékeztethetnek. A vezető óvónő eszes hölgy volt, valószínű-

leg hallotta már, hogy a nevemet a Szabad Európa szokta emlegetni, annál is inkább, mert a testvére a tévében volt szerkesztő. Nyomban felfogta, hogy ezekből az óvodás jellemzésekből akár politikai ügy is lehet. Gyorsan helyesbített hát, természetesen úgy értette, mondta, hogy a jellemzéseket egyeztetik a szülőkkal, és a szöveget csak akkor továbbítják az iskolának, ha azt a szülő elfogadta. Margó néni láthatólag semmit sem értett az egészből. A szülői értekezlet után megmutatta a gyerekek legújabb rajzait: macskát kellett rajzolni, méghozzá vörös macskát. Áron egymásba érő csúcsíves vonalakat rajzolt, macskára valóban nem emlékeztettek. – Tetszik látni, apuka? Ezt rajzolta az Áron – mondta. Hangsúlyja érzékeltette: És még egy ilyen gyerek apukája akadékoskodik a szülői értekezleten. Áron megrángatta a kezem: – Összekapcsolt szellemeket rajzoltam – súgta felém derűsen. Margó néni a főnöke nyilván figyelmeztette, hogy mihez tartsa magát, mert legközelebbre, sértődött arc-

cal, olyan jellemzést adott a kezembe, amelynek alapján akár az érettségi bizonyítványt is kiadhatták volna Áronnak. A történet révén átélhettem, milyen könnyű ilyen értékelések alapján kiegészítő iskolákba küldeni a szegény vagy éppen cigány családokból jött gyerekeket, akiknek a szülei nem tudnak ráijeszteni az óvo nénire, a tanárookra és a nevelési tanácsadóra. – Szerencséd – mondta egyszer Solt Ottilia –, hogy nem cigány családban születél. A kézírásod alapján benyomtak volna egy kiegészítő iskolába, és legfeljebb szemetes lehetett volna belőled. Pedig valószínűleg csak rejtett balkezes voltam. Survival ilyen problémák nem kerültek felszínre. Csak később, már iskolás korában mondta el, hogy a fejére öntötték a karamellás tejet, mert nem akarta meginni. Ez volt a „Kávé utcai” óvoda, amelyért küzdöttünk, hogy a gyerekeknek ne kelljen a Cukor utcába, a tanácsi óvodába járnuk, ahol az előtérben Lenin mellszobra fogadta a szülőket és a gyerekeket.

P. S. M.: Pártok (1990)

(Lukács György iskolája) A Deák téri iskoláról is azt hallottuk, hogy sokkal jobb, mint a Váci utcai. Az v. kerületi tanácsnál azt mondták, a Váci utcához tartozunk, ne is próbáljuk máshová vinni a gyerekeket. Ennek ellenére bejelentkeztünk a Deák téri iskola igazgatójánál, Gauland Mátyásnál. Még ki se nyitottuk a szánkat, az igazgató, a későbbiekben Matyi bácsi, harsány szónoklatba kezdett: senkit nem vesz fel, aki nem az iskola körzetébe tartozik. Az egyik kerületi vállalat párttitkára próbálkozott nála, egyes szülők magas szintű kapcsolatokra hivatkoztak, de ő nem olyan ember, rá nem lehet nyomást gyakorolni. Ezután kicsit lehiggadt, és az iskola múltjáról kezdett beszélni. Milyen remek iskola volt ez, mondta, amikor az államosítás előtt még az evangélikus egyház irányította. Ez a terep nem volt teljesen ismeretlen számunkra, Éva írta meg elsőként Lukács György életrajzát, a kéziratot aztán Kardos György elsüllyesztette, Éva csak Kardos halála után kapta vissza, amikor már semmilyen újdonságértéke nem volt. Nemcsak azt tudta tehát, hogy Lukács az evangélikus gimnáziumba járt, vagyis abba a Deák téri (Sütő utcai) épületbe, ahol 1981-ben az általános iskola működött, hanem azt is, hogy kik voltak az osztálytársai meg azt, hogy a híres iskolában a protestánsok fizették a legalacsonyabb tandíjat, a zsidók többet fizettek, a legmagasabb tandíj azonban a katolikusokat terhelte. Matyi bácsi sóhajtozva beszélt arról, hogy az iskola volt növendékei Nyugat-Európában és Amerikában gyűjtést kezdtek az iskola visszavásárlása érdekében, milyen jó is lenne, ha a Deák tér ismét az evangélikus egyház kezébe kerülne. Az igazgató láthatólag örült, hogy megértő beszélgető partnerekre akadt. Hirtelen megkérdezte, hol is lakunk voltaképpen. – A Felszabadulás téren, a Jégbüfé oldalán – feleltük. – De hiszen akkor ide tartoznak – kiáltott fel Matyi bácsi. – Hozzák csak a gyereket beiratkozni. Nem erősködtünk, hogy a tanácsnál mást mondtak, nem is derült ki sosem, valójában melyik iskolához tartoztunk. Sokan állítják máig is, hogy a Deák tér valóban jobb volt a pesti általános iskolák átlagánál. Matyi bácsi harsogása ellenére, az iskola divatba jött a pesti értelmiségi elit körében, tele volt körzeten kívüli gyerekekkel. Deák diák címmel

újságot adtak ki, pályázatokat hirdettek, Suri a novellapályázaton, Fanni az iskolatörténeti pályázaton nyert díjat. Fanni mindig tiszta jeles volt, azt is nehezen viselte el, ha egy feleletére csak négyest kapott, de a legkevésbé sem volt stréber, csöppet sem akart megfelelni a tanároknak. Ezt néhányan rossz néven vették tőle éppen, mert olyan kikezdehetetlenül jó tanuló volt. Jó tanuló, de túlságosan zárkózott, nem elég közösségi, mondták rá egyes tanárai. Ennek ellenére a Nemzeti Múzeum lépcsőjén neki kellett előolvasnia a pajtáscsalád-fogadalom szövegét. – Én, Kőszeg Fanni – kezdte a szöveget, és vagy hatvan gyerek zúgta a nyomában, „Én, Kőszeg Fanni”, pedig megmondták nekik, mindenki a saját nevét mondja. Szuggesztív gyerek az én lányom, gondoltam. Fanni most ennyi példányban fogadta meg, hogy ahol tud, segít.

A fogadalom ellenére a Deák téren szinte nem létezett úttörőélet, nem volt egyenruha, menetelés, vörös nyakkendő, mint az én gyerekkoromban, az úttörőtábor valójában iskolai tábor volt. Orfún a gyerekek nagy katonai sátrakban laktak, vaságyakban aludtak. Rossz időszakot fogtak ki, napokig esett az eső, mindenki bokáig süllyedt a sárban, reménytelen sár volt a sátrak belsejében is. Zászlófelvonás nem volt, de a körletrendre ügyelni kellett, bár a sárban tapicskolva rendet tartani eléggé reménytelen vállalkozás volt. Ráadásul a híres orfúi tó vizét szennyezettnek minősítették, hiába sütött ki végre a nap, fürödni tilos volt. Amikor meglátogattuk a tábort, a gyerekek azt kérték, vigyük őket haza. Attól tartottunk azonban, hogy ezt a tábort felügyelő tanárok, azaz a gyerekek iskolai tanárai, barátságatlan gesztusnak fogják tekinteni, és rábeszéljük a gyerekeket, bírják ki a táborban. Nem volt okos a döntésünk, a következő napokban megint zuhogott az eső. Az egyik tanár rászólt Surira, hogy a sátorban, az ágy alatt elhelyezett bakancsa sáros. Suri bement a mosdóhelyiségbe, és a folyóvíz alatt lemosta a bakancsát. Tetten érték, iszonyatos cirkuszt csináltak belőle, hogy a bakancsát belemosta a mosdóba. Holott mosdóról szó sem volt, a víz a csapból egy vályúba ömlött, onnan folyt le az emésztőgödörbe. A gyerekek a folyóvíz alatt mosakodtak, ott mosták a fogukat, a szájukból a vizet ugyancsak a vályúba köpték. Sebaj, a kirívóan közösségellenes maga-

tartást meg kellett büntetni: Suri *tábori rovót* kapott. Attól tartok, hogy ez a fogalom se előtte, se utána nem létezett. Lehet, hogy Suri az egyetlen ember az országban, akinek tábori rovója is volt. A tábori rovót Fanni éppenséggel megúsza, pedig ő volt, aki megmondta az egyik kísérő tanárnak, hogy ebben a sárban nem lehet fenntartani a tisztaságot és a rendet. Ez újabb bizonyíték volt arra, hogy akármilyen jó tanuló is, önfejű és nem elég közösségi.

(*Őzek sorfala*) Az ellenzékben részt vevők többnyire különböző szubkultúrákból érkeztek az ellenzékbe, a Lukács-tanítványok második nemzedéke körül kialakult népes baráti körből, Kemény István tanítványi köréből. De maga az ellenzéki lét is szubkultúrát teremtett. Aki ellenzékiként elvesztette az értelmiségi állását, abban a bejárható értelmiségi karrierutak idegenkedést keltettek, az állásukban megmaradtak viszont sokszor úgy érezték, szabadkozniuk kell, amiért állásban vannak. Inkább kerültek hát a kínos találkozást. Meg persze sokan akadtak, akik egyszerűen félték attól, hogy jelentik róluk, tartják a kapcsolatot a megfigyelés alatt álló, „lefeketedett” ellenzékiekkel. A hajdani közös témák, munkahelyi ügyek elvesztették a súlyukat, az ellenzékben mindennapos témákról kívülállóval nem lehetett és nem illett beszélni. Az ellenzékhez tartozók egymásra utalt kört alkottak, a barátságok és szerelmek a körön belül virágoztak. Jó volt benne lenni ebben a körben, az ember nem kirekesztettnek, hanem kiválasztottnak érezte magát. Elsőként talán Sáska Géza oktatáskutató és szenvedélyes pedagógus vetette fel, még a nyolcvanas évek elején, hogy a baráti kör gyerekei számára, a szülők közreműködésével tábort lehetne szervezni a Szentendrei-szigeten, még hozzá éppen Surányban, ahol tíz évvel később magunk is háztulajdonosok lettünk. Géza mellett Pityesz, azaz a fotós Jávör István volt a gyerekek állandó kísérője, később a Hétfői Szabadegyetem egyik házigazdája, aki a Fekete Doboz társalapítójaként végigvideózta a rendszerváltás eseményeit. A szigetről hazatérve a gyerekek megállás nélkül az „Izabellának hívják a tehenemet” kezdetű nótát énekeltek. Ha más szigeti gyerekkel találkoztak, például Nanával – Haraszi Miklós és Pécsi Vera Anna nevű kislányával –, rögtön rázendítettek erre a fülbemászó, bár tökéle-

tesen értelmetlen dalra. A kezdő sor akkor azonban így hangzott: „Sáska Gézának (vagy Jávör Istvánnak) hívják a tehenemet”, amire persze hatalmas kacagás következett. A későbbi években, az első próbálkozásnál rendezettebb módon, évenként szerveződtek ellenzéki gyerektáborok. Itt már nem esetlegesen cserélődő szülők ügyeltek a gyerekekre, hanem olyanok, akik a tábor egész idejére vállalták az együttléteket a gyerekekkel. Nem is lehetett volna másképp, az új tábor nem a főváros közelében volt, hanem igen távol, az őrési Óriszentpéteren, vagy Dél-Zalában, az akkori jugoszláv határon, Tornyiszentmiklóson. Úgy hiszem, a gyerekek itt nagyon jól érezték magukat, évek múlva, még felnőtt korukban is nosztalgiával beszéltek az ottani nyaralásokról. Az épület, ahol laktak, a határátkelőhely közvetlen közelében volt, a határőrök időnként benéztek hozzájuk. Aligha tudták, hogy a táborozók jórészt ellenzéki-ellenséges elemek gyerekei, és a kísérő felnőttek is gyanús személyek. A kísérő felnőttek között ott volt Demszky Gábor is, de a gyerekeknek két kedvencük volt, Nóvé Béla és Hodosán Rozi. Amikor először látogattuk meg a tábort, Rozi elmondta, ha a gyerekek közül egyesek összevesznek, netán összeverekednek, Áron ebben sosem vesz részt. De ha megkérdezi, hogy történt a dolog, a tizenegy éves Áron, a résztvevők jelenlétében is egész pontosan elmondja, ki kezdte, miért kezdte. Nem lódít, nem fantáziál, nem részrehajló. Amit Áron mond, abban tökéletesen meg lehet bízni. – Ez a gyerek – mondta Rozi – egyszerűen nem képes se a hazugságra, se az igazságtalanságra.

A könyvterjesztő személyzeti vezetőjének kislánya után Tornyiszentmiklóson zajlott Áron következő szerelme – ebben is inkább passzív résztvevő volt. A Turci néven emlegetett S. Dorka szeretett bele Áronba, s Áron ezt a szerelmet, tartózkodóan, de azért valamennyire viszonzta. Hébe-hóba még évekkel később is leveleztek. Késő este lett, mire elindultunk hazafelé. Az út erdőn vezetett keresztül, egyszerre, mintha a földből nőttek volna ki, őzek álltak előttünk. Az utolsó pillanatban sikerült fékezni, az őzek nem mozdultak, csak a szemükből verődött vissza a reflektor fénye. Lepakcsoltam a világitást, az őzek eltűntek az erdőben, mintha sosem lettek volna ott. Elvárásolva vezettem tovább,

Tornyiszentmiklós meg az erdei út meseként maradt meg az emlékezetemben.

(Áron írja) *A táborban a felnőttek és a gyerekek mellett volt néhány, korban a kettő között elhelyezkedő fiatal lány, amolyan tábori segítők. Talán ők voltak az értelmi szerzői is, de mindenképpen fő kivitelezői a tábor egyik legjobb játékának, a házasodósinak. Az egyik ilyen lánytól tudtam meg, hogy Turci nem az egyetlen érdeklődő, még azt is a tudtomra adta a lány, hogy ha egy kicsit idősebb lennék, ő is benevezne. Mindenestre Turci volt a legelszántabb, így őneki ígértem meg, hogy elveszem. A játék első felvonása a ceremónia volt. A ceremóniát megelőzően, amíg a menyasszony készülődött, nem volt szabad őt látnom. Idétlen tizenegyévesként rá akartam törni a készülődő lányokra, nagy ajtónyomogatós csata alakult ki, de egyszer csak megszűnt az ellenállás, kitárult az ajtó, és Turci egy akkora pofont kevert le nekem, hogy vagy egy méterrel odébb penderültem. Végül nem láttam semmit.*

A ceremónia után egy masnival összekötötték a férj jobb csuklóját a feleség bal csuklójával, és így kellett maradni az esti táncos mulatságig. Kizárólag ha az egyik félnek a mosdóba kellett mennie, lehetett röviden szétválni. A közeli réteken összekötözve kellett különböző elrejtett kincseket megtalálni. Miután túl voltunk a kincsek megtalálásán, talán egy-két pisilésen, és néhány további esküvő megtekintésén, még mindig ott volt az egész délután. Biciklizni támadt kedvem. Mondtam Turcinak, hogy bicikliznék, és már mentem is a járműért. Szép lassan hajtottam, Turci meg kicsit felgyorsította lépteit, így mentünk néhányszor a faszor végéig és vissza. Már a jelenet közben átfutott bennem a gondolat, hogy bár tényleg biciklizni volt kedvem, mégis nem azért kezdtem-e ebbe a játékba, mert kíváncsi voltam, hogy megtehetem-e az újdonsült feleségemmel ezt a szemtelenséget, és látván, hogy a válasz igen, azon töprengtem, vajon miféle különös sártnak köszönhető, hogy mosolyogva fogadja ezt a sajátos ötletet.

(Zwillinge) Amikor 1963-ban hazajöttem Nyugat-Európából, elhatároztam, ha nem bírtam kint maradni, holott meglelt volna rá a lehetőségem, lezárom magamban az 1956 óta tartó vívódást, hogy Magyarországon éljek-e vagy Nyugaton, viszont megpróbálok itthon is úgy élni, mintha nem szocialista országban élnék. Ez persze abszurd elhatározás volt, hiszen hamarosan a Szépirodalmi Könyvkiadónál kap-

tam állást, és nagy odaadással szerveztem a hazánk felszabadulásának huszadik évfordulójára kiadott ünnepi kötetek népszerűsítését, viszont nemhogy a pártba nem léptem be (igaz, nem is hívogattak), de hosszú ideig még a szakszervezetbe sem, Németországban pedig megrendeltem a Die Zeit című hetilapot, és meg is kaptam a rendes postával vagy két éven át. Ennek a „nem is itt élek” projektnek volt később a része, hogy arra törekedjem, járjanak a gyerekek legalább egy-egy évig külföldön iskolába – ne olyan pesti módon beszéljék az idegen nyelveket, ahogy én. Fanni esetében erre a lehetőséget a Semjén Andrásékkal kialakult családi barátság teremtette meg. Andrással 1956, azaz a gimnázium negyedik osztálya óta voltunk barátok. Amikor Michèle először jött Magyarországra, András még nem vált el az első, ugyancsak francia feleségétől, mindketten nálunk laktak, Éva pedig Michèle-nél Marseille-ben. Ekkor, 1973 késő nyarán alakult ki az Éva haláláig tartó barátságuk. Michèle már terhes volt Zazival, Éva arról panaszkodott, hogy gyereket szeretne, de nem esik teherbe. – Ich muss Zwillinge haben (Ikreim kell legyenek) – mondta Michèle. Zazi születése után kilenc hónappal született meg Fanni. Attól kezdve, hogy Andrásék megpróbálták Magyarországon élni (Michèle néhány hónap alatt megtanult magyarul), Zazi és Fanni egykorúaknak és testvéreknek tekintették magukat, mintha valóban ikrek lennének. A gyerekek születése után 1980-ban mentünk először külföldre, Andrásék Marseille mellett egy nyaralótelepen béreltek házat. Már kora reggel kimentek a piacra, megvették a reggelihez járó croissant-t, az ebédre szánt rombuszhalat, előkészítették a hal mellé tálalandó fehér mártást. – Megérkezett házunk aggasztánja – üdvözölt András, amikor úgy tíz óra fele kikászálódtam az ágyból. Hamarosan megjelent a két és fél éves Suri is, két kezét óvatosan maga elé tartva billegett le a kertbe vezető három lépcsőfokon. – Itt a virágkező Sárka – mondta András. Ez az állandó jelző hosszú időn át rajta maradt Surin. Mielőtt hazajöttünk Franciaországból, megállapodtunk, hogy Fanni karácsonyig Andráséknál marad. Fanni még óvodás volt, de Marseille-ben Zazival együtt elkezdte az iskolát. Karácsonykor olyan franciásan ejtette ki a magyar szavakat, hogy a feleségei nótárius kiszaladt

volna a világból kétségbeesésében. Ez a tapasztalat bátorított arra, hogy felvessem Andrásnak, menjen ki Fanni hozzájuk egy egész iskolaévre, cserébe később majd Zazi jöjjön hozzánk, ahogy a dualizmus korában küldték az alföldi gyereket Selmebányára német, az ottaniakat meg Sárospatakra, magyar szóra. Ismerőseink közül sokan csodálkoztak, hogy küldhetjük el a nyolc éves gyereket idegenbe, mi azonban Évával úgy éreztük, Fanni az ikercsaládjához megy. Könnyűnek azért nem volt könnyű, az aranyos francia gyerekek ellenségesek voltak az idegennel szemben, kezdetben azért csúfolták, mert nem beszélt franciául, később pedig azzal bősztítette őket, hogy az év végére ő lett az osztályelső. Mindez azonban nem sikerülhetett volna, ha Michèle a munkából hazajövet nem tanul naponta Fannival. – A számtant valamennyire értem – mondta Fanni a telefonba úgy november táján –, de tanultunk valami Vercingetorixról, aki olyan, mint nálunk Árpád, hát abból semmit se értettem. Ma viszont a kiejtése alapján egy francia se állapítja meg Fanniról, hogy nem született francia.

(Over the Rainbow) 1985-ben, mint korábban és később is számos ellenzéki, megkaptam Soros György New York-i alapítványának az ösztöndíját. Kezdetben a magyar hatóságok akadályozták az ösztöndíjasok kiutazását, később azonban – a kissé népmesei ízű elbeszélés szerint – amerikai illetékesek megmondták az újabb hitelekért kilincselő Fekete Jánosnak, a Magyar Nemzeti Bank alelnökének, hogy akkor kap pénzt, ha Bence György és a többiek, akik a Soros Alapítvány ösztöndíjában részesültek, kiutazhatnak Amerikába. Az én útlevílkérelmem semmiféle akadályba nem ütközött, egy éves külföldi tartózkodásra kaptam engedélyt. Bár az ösztöndíj három hónapra szól, egy évig kint akartam maradni, hogy Suri Amerikában végezhesse el a második osztályt. Persze a születés sorrendjében Áron következett volna. A sorrendcserét önmagam számára azzal indokoltam, hogy Áron túlságosan anyás, nehezen viselné el a kiszakadást az otthoni környezetből, egy lány különben is könnyebben alkalmazkodik egy új családhoz. Persze magamban tudtam, hogy elfogult vagyok Suri javára. Első szerelmem, F. Éva Washingtonban élt, angol férje közgazdászként a Világbank-

nál dolgozott. Annak idején, amikor Éva 1963 táján elvégezte a gyógypedagógiai főiskolát, én beszéltem rá, hogy menjen ki au pairnek, azaz bébiszitternek Angliába, sőt a követségi ügyintézésben is a segítségére voltam. Akkoriban az útlevíl még csak két évre volt érvényes, de az „ablak”, a harminc napra szóló kiutazási vízum intézményét még nem találták fel, így Éva legálisan tölthetett el egy évet Londonban, egyet pedig Párizsban. Ezalatt ismerkedett meg Frankkel, az ő feleségeként utazhatott ki, ismét legálisan, Angliába. Levelemre Éva nyomban azt válaszolta, szívesen magukhoz veszik Surit, elfér a tizenhét éves lányuk meg a tizennégy éves fiuk mellett. Biztonságos környéken laknak, az ő gyerekeik is a közeli, tandíjmentes, nyilvános iskolába jártak, oda szívesen beíratják Surit is. Egyetlen kérésük, kössünk egészségbiztosítást Suri nevére. Egyenesen Washingtonba repültünk, Suri fel volt dobva, büszkén feszített a mackós hátizsákjával. Az amerikai életünk azzal kezdődött, hogy Évák egy hétre elutaztak, egyedül maradtunk a nagy házban Surival és Éva gyerekeivel. Suri nem akarta megenni a rendelkezésünkre álló ételleket, ekörül volt az egyik visszatérő veszekedésünk. Megmostam a válláig érő, loboncos haját, Magyarországon még nem terjedtek el a hajkifésülését elősegítő balsamok, vagy lehet, hogy csak én nem ismertem őket. Mindenesetre a hajmosás után nem bírtam kifésülni Suri haját, Suri ordított, hogy fáj a fésülés, én ordítottam, hogy miért ordít, úgy éreztem, ezt nem bírom sokáig, egész komolyan azt mondtam Surinak, amint Évák megjönnek, visszamegy Magyarországra. Ez jobban hatott, mint az ordítózás, éreztem, hogy Suri elszántan meg akarja mutatni, ő is képes arra, amire Fanni képes volt. Akkor érzékeltem először, hogy a virágkezü Sáríkában milyen kemény akarat rejtőzik. Az üres hetünkben megpróbáltunk kicsit ismerkedni a várossal, persze nyomban eltévedtünk, a fekete gettó kellős közepén találtuk magunkat. Azt se tudtam pontosan, hol lakunk, hiába kérdezősködtem, a fekete buszsofőrök válaszaiból egy szót sem értettem. Elrabolnak, túsul ejtik a gyereket, hogyan tudok váltságdíjat fizetni, gondoltam szorongva... aztán valahogy csak hazataláltunk. Éva elvitte Surit a tanító nénihez, aki az ő gyerekeinek is a tanító nénije volt; minthogy Suri nem tu-

dott angolul, számtanfeladatokat kellett megoldania. Suri fennakadás nélkül adta össze, vontaki a számokat, a tanító néni a következő évi feladatokkal próbálkozott. Éva rászólt Surira, ezt már ne oldd meg. Suri kicsit sértődötten nézett rá, ezt a feladatot is meg tudta volna oldani, de engedelmesen széttárta a karját, nem megy tovább. – Nem akartam, hogy a harmadik osztályba tegyék, így is elég nehéz lesz megtanulnia angolul – mondta Éva.

Elutaztam New Yorkba, az ösztöndíjamat a New School for Social Research nevű egyetemre szólt, ahol a harmincas évektől, a Száműzöttek egyetemén német emigránsok tanítottak, köztük Hannah Arendt. A státuszom vendégkutató volt, Szilágyi Sándorral ketten kaptunk egy irodahelyiséget, rajtunk múlt, hogy mire használjuk az időnket. Brooklynban vettem ki szobát, egy Ridgewood nevű környéken, ahol szinte mindenki csak spanyolul beszélt. (Ridgewood létezéséről a New York-i ismerőseim közül egyedül Soros György édesanyja tudott: nap mint nap keresztülvágott a rossz hírű városrészen, amikor az emigrációjuk kezdetén hamburgeres bódéja volt valahol Brooklynban.) A lakbér itt mintegy a harmada volt annak, amennyit Manhattanben kellett volna fizetnem. Ettől kezdve minden második hétvégén elutaztam Washingtonba, hogy Survival legyenek, karácsonykor pedig magammal vittem New Yorkba, magyar ismerősöknél karácsonyoztunk, ahol volt két kislány, Surinál alig idősebbek. Karácsony után Washingtonban Éva azzal fogadott, jobb lenne, ha legalább egy hónapig nem jönnek, mert a jövetelem mindig visszaveti Surit az angoltanulásban. Nagyon rossz esett a tilalom, de beláttam, hogy Évának igaza van. December végén Suri még alig beszélt angolul, bár sok mindent értett, februárban viszont, amikor újra láttam, már főként, áprilisban pedig kizárólag angolul beszélt. Az iskola rendszeresen értesítést küldött a szülőknek a gyerek fejlődéséről. „Sara fő feladata, hogy angolul tanuljon”, írták 1985 novemberében. ’86 januárjában: „Kezd angolul beszélni. Keményen próbálkozik”. Áprilisban: „Sara jól halad. Az angolja egészen jó.” Végül júniusban: „Sara jól haladt. Az angolja kitűnő.” A folyamatos stressznek persze nyilván megvolt a maga ára. Suri rákapott, hogy meglehetősen értelmetlen kérdéseket is-

mételgessen. Éváéknál élt egy Morris nevű, némileg elhízott kandúr, később megismerkedtünk egy Mona nevű kutyával. Suri százszor nekem szegezte a kérdést: – Whom do you like more: Morris or Mona? (Kit szeretsz jobban, Morrisset vagy Monát?), holott nem szerettem egyiket sem. Aztán azt kérdezte újra meg újra: Who is more beautiful: Snow White or Sleeping Beauty? (Ki a szebb: Hófehérke vagy Csipkerózsika?) Pedig ő is pontosan tudta, hogy se a kérdésnek, se a válasznak nincs semmi értelme.

A Soros Alapítványtól sikerült némi további pénzt szerezni, tartottam néhány előadást az 1985-ös, hallatlanul demokratikusnak kikiáltott magyarországi választásokról és ennek kapcsán a rendszer reformjának a korlátairól New Yorkban, Washingtonban, San Franciscóban, Kanadában, hol angolul, hol magyarul. Megjelent egy cikkem a The Wall Street Journalban. (Mint utóbb kiderült, viselt dolgaimról sűrűn küldözgették a jelentéseket Budapestre az állambiztonsági szervezet Amerikába telepített ügynökei.) Suri befejezte az iskolaévet, megtanult angolul, céljaink elérvén, mondhattam Kemény Zsigmond stílusában. Az amerikai bizonyítványa elég jó volt, csak science-ból kapott C pluszt, azaz hármast. Ennek természetesen semmiféle jelentősége nem volt, mégse bírtam megállni, hogy szemrehányást ne tegyek neki. – Mert nem vitte be a magot – mondta Albertine, Éva lánya, akit Suri nagyon szeretett. Egy babszemről volt szó, amelyet otthon csíráztatni kellett, és utána bevinni az iskolába. – De bevittem, csak már nem volt ott senki, és bedobtam a postaládába. Ezzel a mondattal Surit még évekig ugratni lehetett. – Nem vitte be a magot – mondtam, ő meg elkeseredetten kiabálta: – De bevittem. Pedig közben már az egyetemre is felvették.

Az iskolaév végére kijött Éva (a feleségem Éva) is Amerikába, Survival együtt vártuk a Dulles repülőtéren. Éreztem, hogy Suri nyugtalan, mintha szorongana valamitől. – Nem fogok tudni beszélni a mamával – mondta letörtten. – Ugyan, Suri, ne aggódj! Egyrészt a mama tud angolul, meg fog érteni. Te pedig tudsz magyarul, nem hiszem, hogy ne tudnál magyarul beszélni. A szorongása elmúlt, de amíg Amerikában voltunk, valóban nem szólalt meg magyarul. Elutaztunk Los Angelesbe, ott élt Gábor Iván, ti-

zenéves koromban a legjobb barátom. Sikeres pszichiáter lett, a negyedik feleségével élt együtt, egy gyönyörű, Tahitiből származó francia nővel, akkor született a közös gyerekük (a hatodik Iván hét gyereke közül), Marc Árpád. Az asszony elhozatta Tahitiből a saját egykori maori dajkáját. – A nagyapja még emberevő volt – súgta Iván Surinak. Suri attól kezdve félnék tisztelettel kerülgette a nénit, aki nagyon kedves volt hozzá is meg mindenkihez.

Béreltünk egy kocsit, és elmentünk egy hétre a nevadai sivatagba, onnan fel a Grand Canyon tetejére, ahol majd halálra fagyva töltötünk el egy éjszakát egy indián sátorban, indián gyerekekkel fürödtünk a Colorado folyóban, Éva kétszáz dollárt nyert ruletten Las Vegasban, de nem mert csak úgy elmenni a nyereségével az asztaltól, és a következő tíz percben elvesztette az egészet. San Franciscóból az óceán partján mentünk vissza Los Angelesbe. Még az utunk elején, az első tankoláskor vettünk egy kazetát, Judy Garland dalaival. Suri rákattant, attól kezdve egyfolytában az *Over the Rainbow*-t meg a *Dear Mr. Gable*-t hallgattuk, egy héten át napi öt órában. Néhány percnyire voltunk Iván házától, a kazetta egyszerre felmondta a szolgálatot, a lejátszóból is csak úgy tudtuk kivenni, hogy a szalag darabokra szakadt. Így rendeltetett: az út végével az elbűvölő dalolásnak is vége lett. Ez volt a legszebb hetünk Amerikában. Washingtonból Frankfurtba repültünk, anyámhoz. Itt találkoztunk Áronnal is. Vele kénytelen volt Suri magyarul beszélni, de valóban törve beszélt az anyanyelvét. Áron kinevette, csúfolta, Suri pedig elkeseredetten kiabálta: – Én beszél jó magyar! – Ez persze egy hét alatt elmúlt, de az autentikus amerikai kiejtése megmaradt. Ősszel az iskolában Natus, aki az óvodában Suri legjobb barátjánője volt, megkérdezte: – Te miért tudsz angolul? Hát te magyar vagy, nem?

(*Tailor for gentlemen*) Már csak Áronnak kellett egy évet külföldön iskolába járnia, hogy teljesültnek tekinthessem a tervet, a gyerekek nyelvi képzését. Kézenfekvő volt, hogy Áron anyámnál töltsen ezt az évet, Frankfurtban. A Deák téren hatodikos lett volna, a német iskolarendszerben első gimnáziumba került. A nyolc évfolyamos általános iskola alsó tagozatából a felső tagozatba lépni, az sem kis változás,

de gimnáziumba, szinte az elemiből még sokkal nagyobb ugrást jelent, miként azt a *Légy jó mindhalálig*ből is tudjuk. Anyám kiterjedt társasága majdnem teljes egészében Magyarországról vagy Erdélyből elszármazott emberekből állott. Áront valamennyien kedvelték, meghívták magukhoz. Így, ellentétben Fannival és Surival, akik folyamatosan francia illetve angol nyelvi környezetben éltek, Áron az iskolán kívül főleg magyar szót hallott, magyarul beszélt, már amennyire beszélt, mert sosem volt különösebben beszédes fajta. A nyelvi képzése így nem volt olyan átütő siker, mint a lányoké, ráadásul a németországi évet nem fogadták el a hazai hatodik osztály megfelelőjének, hiszen nem tanult magyar irodalmat, nyelvtant, földrajzot, vagyis a saját régi osztálya helyett nála kisebbekkel kellett egy osztályba járnia. (Áron írja) *Ez nem igaz, kiválóan megtanultam ekkor németül. Németül igazán jól Áron később tanult meg, tizennyolc éves korában, amikor negyedikes korában magántanuló lett, és csak a vizsgára meg az érettségire jött haza, közben pedig egy újabb évet töltött Frankfurtban. Az hamar kiderült, hogy egy német gimnázium érettségiző osztályával nem tud lépést tartani. (Áron írja) Ez sem igaz. Lépést tartani nem lett volna olyan nagy probléma, beilleszkedni nem tudtam. Nem mertem megszólítani a barna szemű lányt, és rosszul éreztem magam. Otthon ellenben egy fiatal némettanár foglalkozott velem. Hamar jó barátok lettek, Áron olyan átszellemülten beszélt Carstennek Kosztolányi novelláiról, hogy annak kedve támadt fordítani, holott egy szót sem tudott magyarul. Áron mondatról mondatra fordította neki Esti Kornél és az életmentő Ellinger történetét meg a tanárét, akinek sehogyan sem sikerül elegáns öltönyt csináltatnia. Sok-sok órát dolgoztak együtt, és hosszan töprengtek, hogyan lehet visszaadni németül a Kosztolányi-mondat minden igéből és minden jelzőből felismerhető iróniáját, távolságtartó keserűségét. Áronnak annyira kedvére való volt ez a közös munka, hogy érettségi után visszament Németországba, hogy folytassák az együttes fordítást. Csakhogy Carsten időközben Drezda környékén kapott állást, hogy wessiként ott okosítsa az ossi diákokat, akiket a kommunista nevelés részint bal, de – ellenhatásként –, még sokkal nagyobb mértékben, szélsőjobb irányban torzított el. A lelkiismeretes*

tanár több iskolában tanított, reggeltől késő estig száguldozott a kocsián, amelyet egy-kétszer kölcsönadott Áronnak, a szász főváros és a környékbeli tanintézetek között. Áron valamilyen rémes albréletben lakott, együttes fordításról szó sem lehetett. Egy este, amikor Áron felhívta a barátját, idegen hang szólt bele a telefonba: Carsten az előző éjszaka az autópályán halálos balesetet szenvedett. Áron elutazott a temetésre. – Amikor felhívtak a rendőrségről – mondta Carsten édesanyja –, hogy a kocsi karambolozott, de a holttestet még nem azonosították, egy darabig reménykedtünk, hogy maga halt meg. – Ezt a mondatot egy Kosztolányi-figura is elmondhatta volna. Néhány nappal később Áron hazajött, órákig fürdött, mert az albréletében csak hideg zuhany volt, de hogy mit élt át Drezdában meg a temetésen, arról sohasem beszélt.

(Áron írja) *Hogy mit éltem át, arról tényleg nehéz volna beszélni, de a történetet én is sokszor elbeszéltem, úgyhogy jöjjön egy-két helyesbítés. Fordítani nem Carstennek támadt kedve, hanem nekem. Az érettségire való készülés mellett naponta órákat töltöttem a Kosztolányi-novellák németre fordításával. Hetente volt Carstennel németórám, ilyenkor vittem el az előző héten lefordított anyagot, amit aztán még hosszan csiszolgattunk együtt. Néha félórás beszélgetés eredménye volt a helyes és odaillő német kifejezés megtalálása. Azt hiszem, mindketten élveztük a munkát, én biztosan, így az folytatódott egy évvel később, a drezdai időszakban is. Egy bonyolult mondatot hagytam félbe, amikor felálltam, hogy lemenjek enni valamit, és hogy az utcáról felhívjam Carstent. Az öccse vette fel a telefont. Mondta, hogy az előző éjjel Carstennek balesete volt, meghalt, tudnánk-e találkozni. A félbehagyott mondat örökre úgy maradt.*

Talán igazza volt Hodosán Rozinak, hogy én nem vagyok képes nem az igazságot elbeszélni, csak ezzel magyarázható, hogy helyesbítés okán, úgy érzem, el kell rontanom ezt a tökéletesen megírt, morbid történet. Nem azt mondta a gyászoló és még sokos állapotban lévő anyuka, hogy abban reménykedtek a baleset éjjelén, hogy én haltam meg, hanem azt, hogy abban reménykedtek, hogy Carsten valakinek kölcsönadta a kocsiját, és az halt meg. Csak hát én tudtam, hogy ez idő tájt én voltam az, akinek Carsten néha kölcsönadta a kocsiját, hogy ez a valaki csak én lehettem volna. Egy pár héttel korábban én ragadtam bele a sárba a falu szélén. Egy traktor próbált kihúzni,

a kocsi nem moccan, a sárhányó viszont leszakadt. Ki kellett hívni az autómentőt. Tudtam, hogy erről az esetről a szülők is tudtak, mivel övök volt az autó. (Autókereskedésük volt.) Tehát ők is tudták, hogy mit jelent a mondat. Az apuka rá is szólt a feleségére. Az irodalmi megoldás persze frappánsabb és kegyetlenebb, csattan, és az olvasó az elképzelt gyásznéppel együtt húzza fel a szemöldökét egy pillanatra. A valószínűségben nem volt szemöldökfelhúzás, csak hallgattam, szomorúan bólogattam, és bár az irodalmi mondat is elhangozhatott volna, annyira egyértelmű volt a mondatok jelentése, én ezáltal éreztem valamit a gyereket elvesztő anyuka végtelen és felfoghatatlan fájdalomából, amihez képest az én tizenkilenc éves gyomromat napok óta szorongató fájdalom semmi. Nem haragudtam, de túl sok volt ez. Menekülni akartam, el Németországból, és előre az időben, ahol az átélt eset a személyiséget gazdagító élménnyé, és mesélhető, magamat érdekesebbé tevő történeté alakulhat át.

(„miért... pont akkor?”) 1988 nyarán Éva a gyerekekkel Londonba utazott. Én nem mehettem velük, 1986 októberében bevonták az útleveletem, és öt évre kizártak a külföldi utazásból, minthogy – így a határozat – „külföldi tartózkodása alatt a Magyar Népköztársaság állampolgárához nem méltó magatartást” tanúsított. Meg voltam győződve róla, hogy a határozattal az Amerikában tartott előadásaimat meg a The Wall Street Journalban megjelent cikemet torolták meg. Az állambiztonsági iratok egy töredékének átadása után, 1997-ben kiderült, az igazi ok (miként Haraszi Miklós mindig is sejtette) az volt, hogy Amerikából hazatérve kiutaztam Prágába és Varsóba, hogy megszerezem ismert ellenzékiek aláírását a forradalom harmincadik évfordulójára kiadandó nyilatkozathoz. Szerencsém volt, a rendszernek nem volt már öt éve. Csak két évig nem utazhattam, barátaim többségét jóval hosszabb ideig sújtotta az utazási tilalom. 1988 nyarán néhányan elhatároztuk, éhségsztrájkot kezdünk, mert az útlevélkérelmünket ismét elutasították, noha Kádár János utóda, Grósz Károly azt hirdette, hogy Magyarországon tökéletes az utazási szabadság. Évának nem beszéltem a tervről, azt akartam, hogy nyugodtan utazzon el a gyerekekkel. Csakhogy a sztrájkanya nem nálunk volt, hanem Krassó György szüleinek az egykori lakásában, ahol ekkor Gyuri volt sógo-

ra lakott, a Nádor (annak idején: Münnich Ferenc) utcában.

Éva többször felhívott, de nem talált meg se reggel, se este, jobban aggódott, mintha tudta volna, hogy éhségstrájkolunk. Végül Krassó mondta meg, hol vagyok. Első beszélgetésünkön igyekeztem megnyugtatni Évát, kértem, semmiképpen ne jöjjenek haza a tervezettnél hamarább, és a gyerekeknek lehetőleg ne mondja el, mi történik Budapesten. Szorongásában Éva mégis Fanni véleményét kérdezte, a tizenhárom éves Fanni pedig bölcsen ugyanazt mondta, amit én: maradjanak Londonban, engem úgyse tudnának rábeszélteni az éhségstrájk abbahagyására. Másnap Éva az utcáról hívott, arról érdeklődött, ha nem eszem, tudok-e kakálni. A szemfüles Suri (tíz éves volt) nyomban felfigyelt: faggatni kezdte Évát, miért kérdezte, hogy tud-e az apu kakálni. Éva végül kénytelen volt megmondani az igazat, Suri pedig inkább büszke volt, hogy az apukája akkora hős, hogy még koplalni is bír.

Az éhségstrájk igazi meglepetéssel szolgált: ez volt az első alkalom, hogy a legális sajtó érdemben foglalkozott egy ellenzéki akcióval. Már nemcsak a nyugati sajtónak meg a Szabad Európa Rádióknak nyilatkoztam, hanem a Magyar Nemzetnek meg a Rádió magazinműsorának, a 168 Órának is. Számomra ez volt a küszöbön álló rendszerváltás egyik legkorábbi, érzékelhető jele. Ősszel elsősorban Magyar Bálinttal megpróbáltuk a Szabad Kezdeményezések Hálózata elnevezésű laza ellenzéki csoportosulást tagsággal és vezetőséggel rendelkező társadalmi szervezetté – lényegében párttá – alakítani, hiszen addigra már megalakult a Magyar Demokrata Fórum és a Fiatal Demokraták Szövetsége, a Fidesz. Az ellenzék legismertebb vezetői, Kis János, Demszky Gábor, Haraszti Miklós, Tamás Gáspár Miklós visszakapták az útleveleket, végre elutazhattak Amerikába, Angliába, ahová évek óta meghívásuk volt. A lassanként felszabaduló médiát erősen foglalkoztatta az új pártok alakulása, egyre gyakrabban kellett nyilatkoznom a rádióban, a tévében. – Mondd, apu – kérdezte Suri áratlanul nagyra nyitott szemekkel –, miért van az, hogy te pont akkor letél ilyen híres, amikor Kis Jancsi meg a Demszky éppen Amerikában van?

(Suri vészcsengője) A rendszerváltás a

Deák téri általános iskolában valószínűleg viharosabb volt, mint az általános iskolák többségében. A Városligeti fasorban már 1989-ben megnyílt a legendás evangélikus gimnázium, első igazgatója hajdani történelemtanárom, Gyapay Gábor lett. Gauland Mátyás, a Deák téri iskola igazgatója, aki 1981-ben még tilos álmokat szövögetett arról, hogy egyszer majd feltámad még a magas színvonaláról és befogadó szellemiségéről híres tanoda, úgy vélte, az evangélikus egyház nem tart igényt Budapesten még egy gimnáziumra. Tévedett, az iskola visszaigénylésének a lehetősége már 1990-ben szóbeszéd tárgya volt, 1991 őszén pedig Harmat Béla evangélikus püspök megegyezett Mihályi Gáborral, az v. kerület szabad demokrata polgármesterével, hogy a Sütő utcai épületben 1992 szeptemberétől nyolc osztályos egyházi gimnázium kezd működni. Az épületet egyébként sosem államosították, az papíron mindig az egyház tulajdona maradt. A felbolydult iskolában tanárok, szülők, gyerekek azon töprengtek, azt mérlegelték, más iskolába kell-e menniük, vagy maradjanak-e a régi helyükön. A tanárok körében nyomasztó hírek keringtek, az iskolában ellenőrizni fogják, hogy a tanárok lutheri szellemben oktatnak-e, osztályfőnök pedig csak az lehet, aki evangélikus vallású. A kérdés a következő évben eldőlt, 1993-ban a tanárok kilencven százaléka, s velük a diákok túlnyomó többsége új helyre, a józsefvárosi Orczy útra költözött. Fanni 1989-ben befejezte az általános iskolát, őt mindez már nem érintette. Áron 1990–91-ben volt nyolcadikos, ő is legfeljebb a csaták előszelét érezte. Suri ellenben 1992-ben fejezte volna be az általánost, tehát telibe kapta volna a régi Deák halódásának két évét. Érdekes módon elsősorban ő maga volt, aki el akart menni a zűrzavarossá váló iskolából. Elhatározásába nyilván belejátszott, hogy „rokonai és üzletfelei” széles köréből sokan mentek át „a Lauderba”, a nem vallásos, de a zsidó kulturális hagyományokhoz kapcsolódó alapítványi iskolába. A Lauder a tetemes – és egyre emelkedő összegű – tandíj fejében európai érettségit ígért. De az új iskola és az új szellemű oktatás bevezetésének kínjai ezekben a kezdő években a tanításra és az iskola rendjére is rányomták a bélyegüket. A gyerekek teljesítményét a tanárok osztályzat helyett szöveges üze-

netekben értékelték – elvben. De csak elvben, mert az üzenet végén ott állt az osztályzat is – ez került a bizonyítványba. Az osztályzatok tényével szemben a szöveges értékelésben mindig volt valami megengedő, talán túlságosan is megengedő elem. „Feladatának rendben eleget tesz – írja az osztályfőnök –, fantáziája jó, esze van, csak néha úgy érezzük, lelkileg egyáltalán nincs jelen az órán. Ha – lélekben – jobb helyen jár, akkor rendben, de ha sehol, akkor legyen szíves visszajönni!”

Ebben az időben – 1990-től – országgyűlési képviselő voltam, és egyúttal a hetilapként megjelenő Beszélő főszerkesztője. Hétfőn délelőtt elmentem a heti frakcióülésre, és sokszor csak szerdán hajnalban értem haza, miután nyomdába adtuk a lapot. Ez nem volt akkora újdonság, a rendszerváltás előtt is elég keveset és eléggé összevissza voltam otthon. A rendszerváltás szétzilálta a könyvkiadókat, kiderült, ha az írókat nem kell mondatról mondatra ellenőrizni, egy könyvkiadóba nem kell húsz szerkesztő, elég kettő is. A Magvető szerkesztői is szétszpricceltek, volt, aki szabadúszóként fordított annál is többet, mint korábban, volt, aki felsapott ingatlanközvetítőnek. Éva a Beszélőt kiadó kft. ügyvezetőjeként még több időt töltött a szerkesztőségben, mint én. A gyerekeknek arany életük volt, bár a korlátlan szabadság nemcsak édes, ijesztő is. Ez a magukra hagyottság lehetett az egyik oka, hogy Suri – mint a szöveges értékelésekből is kitér – meglehetősen sokat hiányzott a Lauderből.

De azért ez csak az egyik ok volt. A másik, hogy gyakran volt beteg. A megfázásai elhúzódó, lázas mandulagyulladásba torkollottak, ezek csak akkor szűntek meg, amikor tizennyolc éves korában végre kivették a manduláját. De éppen a '90-es évek elején aggasztóbb kórképek is jelentkeztek, gyulladásszerű betegségek, ijesztően magas vérsüllyedés. A Tűzoltó utcai Gyermekklinikán minden lehetséges vizsgálatot végigcsináltak, Autoimmunsyndroma?, írták rá a leletre, kérdőjellel. Ez a szó még így, kérdőjeles formában is rémületbe döntött mindkettőnket, Évát is meg engem is. Tizenkét éves korában Suri egy barátnőjével kitalálta, hogy vegetáriánus lesz, mert az menő. A másik kislány két hét múlva elfelejtette, hogy nem eszik húst,

Suri ellenben kitartott a diétája mellett huszonegy éves koráig. Persze a vegetáriánus étrend is lehet változatos, de az sehogy se fért bele a háztartásunkba, hogy Surinak külön menüje legyen. Ugyanazt kapta, amit a többiek, de csak a krumplit meg a főzeléket ette meg, a húshoz nem nyúlt. Lehet, hogy ez is oka volt a betegségeinek. Szerencsére akadt egy tapasztalt gyerekorvosnő, aki felfigyelt erre. – Vashiányos a gyerek – mondta –, felírok vastablettát, az sokat fog segíteni. Egyébként is olyan típus, akire régen azt mondták, hamar férjhez kell adni, az majd kigyógyítja. Annyiban igaza lett, hogy a mandulakivétel után meg a pubertás lezárultával Suri titokzatos betegségei megszűntek. Huszonnyolc éves korában ment férjhez, nem hamar, de nem is későn. Már két kislányuk van.

Az iskolával kapcsolatban megint Suri biztosan működő vészcsengője jelzett. Ahogy korábban a Deák helyzetének rendezetlenségéből, most a Lauder engedékenységből lett elege. Leírta a naplójába, találkozott egy régi osztálytársával, az említette, hogy náluk nyelvtanórán mondatot elemeznek. Elfogta a vágy, hogy hullámvonallal húzza alá a határozókat, szaggattal a tárgyat. Normális gimnáziumba szeretne járni, ahol mondatokat kell elemezni és osztályoznak. Október volt, a tanév rég megkezdődött, hirtelen új iskolát találni nem is volt olyan könnyű. Viszolyogtam attól, hogy képviselőként protekciót kérjek, de nem láttam más lehetőséget. Szerencsém volt, közel laktunk a Városházához, véletlenül összefutottam Sáska Gézával, akkoriban ő volt a Fővárosi Önkormányzat Oktatási Bizottságának az elnöke, neki mondtam el, hogy iskolát keresünk Surinak. Géza már másnap felhívott. – Menj be – mondta – a lányoddal a Fazekasba, beszélj az igazgatónővel. Szabadkoztam: – Sári nem olyan jó tanuló, hogy a Fazekasba járjon, oda különben is csupa matematikusi jár, Sárinak pedig éppen a matematika nem az erőssége. Sáska Géza azonban megnyugtató: a Fazekasban a matematikai osztályok mellett vannak normál osztályok is, nincs mitől tartanunk. Amikor kijöttünk az igazgatónő szobájából, megpróbáltam komolyan beszélni Surival, mint egy igazi, tekintélyes szülő. De nem hiszem, hogy ez hatott. Inkább az, hogy Suri, ha kellett, mindig képes volt összeszedni

magát. A Fazekasban tisztességesen tanult, az egyetemi felvételin az eredménye jóval a ponthatár fölött volt.

Pályafutása az új iskolában mégis egy – mondhatni politikai – balhéval kezdődött. 1994. március 4-én Csúcs László, a Rádió alelnöke azonnali hatállyal elbocsátotta a Rádió 129 alkalmazottját, köztük vezető szerkesztőket, mindegyiket azokat, akiről úgy gondolta, a közelgő választásokon az ellenzékot fogják támogatni. A következő napokban több tüntetés volt a Rádió előtt, méghozzá délelőtt, tanítási időben. Suri úgy érezte, nekik, első gimnazistáknak is ki kell fejezniük a szolidaritásukat a rádiósokkal, rábeszélte hát néhány osztálytársát, menjenek tüntetni – a Lauderben ez természetes lett volna. Szabályosan járt el, megkérdezte a matematika-tanár osztályfőnökét, elmehetnek-e, de meg se fordult a fejében, hogy az osztályfőnök esetleg nemet mond. Annak meg az nem fordult meg a fejében, hogy a gyerek ezt komolyan kérdezheti, viccesen válaszolt hát: – Hát persze, menjetek csak! Oltári cirkusz lett az ügyből, az osztályfőnök, hogy magát védje, erősködött, hogy Surinak a hangsúlyából meg kellett volna értenie, hogy a szavai az ellenkezőt jelentik annak, amit mondott. Így találkozott Suri először az eltérő világfelfogások közötti kommunikáció ropant nehézségeivel.

(Suri írja) *Ahogy beindult a rendszerváltás és a földalatti mozgalom megjelent a nyilvános politikában, egyre erősödött bennem a büszkeség, a menőség tudata. Bár ez sokáig, tulajdonképpen a mai napig párosul egyfajta szerénységgel is, hiszen nem szeretek–szerettem mások előtt kérkedni azzal, hogy apukám híres ember. De mégis irtó menő volt!*

1988 júniusában Balatonon hallottam a Nagy Imre-megemlékezés résztvevői ellen intézett rendőrrohamról. Ez ijesztő volt. Az éhségstrájkjéről már azt gondoltam, hogy: hűha, a sokszor hisztérikus, fegyelmetlen apukámról, akit mama szó szerint öltöztetett reggelente, nem is gondoltam volna, hogy ekkora önmegtartóztatásra képes.

Érdekes módon 1989 nem él bennem olyan élesen, pedig hivatalosan ez a rendszerváltás éve. Az nekem, tizenkét éves gyereknek, túlságosan a valódi, száraz politikáról szólt. Bár ott álltam egy ideig a színpad mögött az Ellenzéki Kerekasztal tárgyalásainál, nem érdekeltek az elhangzottak. Nagy Imre új-

ratemetésére sem nagyon emlékszem, szerintem már Balatonon nyaraltam akkor; igaz, tizenhárom évvel később az erről a rendezvényről szóló visszaemlékezésről írtam a szakdolgozatomat pszichológia szakra.

Ennél izgalmasabb volt, amikor apu elkezdett a tévében szerepelni. Mindet felvettük videóra. Aztán 1990 nyarán Bánkon voltam egy „történelmi időutazó táborban”, ott nyaralt Horn Gyula unokája is. Habár politikailag (akkor még, a későbbi koalíciót nem sejtve) ellentétes táborhoz tartoztunk, összekötött bennünket, hogy mindketten celebgyerekek voltunk.

Hihetetlenül menő volt az is, hogy Kis János köszöntötte Gazdagréten az apukámat az utolsó kampányeseményen, és „játékos kedvű barátjaként” beszélt róla. Igaz, Jancsit régóta ismertem, de mégis más volt a színpadon látni, ráadásul úgy, hogy tudtam, itt mindenki az apukámat ünnepli.

A legmenőbbek persze a fideszes fiúk voltak, mert ők fiatalok voltak és szexisek. Az is tetszett, hogy ők kicsit mások, többségük nem budapesti, nem is feltétlenül értelmiségi, viszont talán éppen ezért semmi értelmiségi finomkodás nem volt bennük, kimondták, amire gondoltak. Ez egy éles nyelvű, kamaszodásnak induló lánynak nagyon tetszett. Mindenkinek megvolt a kedvence: nővérem és anyukám Fodor Gáborra indult be, nővérem barátnőjének eredeti módon a nem szabályosan szép Orbán tetszett, nekem pedig, mint egy rendes tinilánynak, az akkor nyálasan szépfiús Deutsch Tamás. Olyannyira, hogy a Magyar Hírlapból kivágtam a fényképét, körbevoágtam az arca mentén, és a naplómban őriztem. '90 nyarán valamikor a Három kívánság című műsorban két lány azt kívánta, hogy Fodor Gáborral és Deutsch Tamással ehessenek narancsfagyit a Fórum cukrászdában. Olyan szellemes kérdéseket tettek fel a sztárpolitikusoknak, hogy hány centi magasak. Ezután nem sokkal, kedvetlenül elmentem anyukámmal egy felnőt buliba, ahol, csodák csodája, ott volt az akkor fideszes Molnár Péter és Fodor Gábor is. Úgy éreztem magam, mint ma egy tinilány, aki fókuszos sztárokkal keveredik egy partiba. Lassú volt a közeledés, de a buli végén órákig, talán anyai segédlettel (vagy a nővérem volt ott?) velük beszélgettem. Kikérdeztem Fodort a tévéfelvételtől is. De most ahogy visszaemlékszem, az is lehet, hogy én kérdeztem meg, hogy melyikük a magasabb, ő vagy Deutsch. Fodor azt felelte: „én viszem a pálmát”.

Büszke voltam a régi táboroztató Demszkyre

is, hogy ilyen sokra vitte. A másik legizgalmasabb élmény az volt, amikor 1990 májusában a szokásos nyári kiruccanásra Demszkyék házába eljött Göncz Árpád is, a Magyar Köztársaság frissen megválasztott elnöke. A budira ki is írták, „itt járt a Köztársasági Elnök”. Ekkor tizenkét éves, sovány, hosszú szőke hajú, babaarcú kislány voltam. „Árpi bácsi” – időközben ennek a kifejezésnek politikai jelentősége lett, akkor azonban teljesen természetes volt –, végig simogatott, puszigatott, cicavirágnak nevezett, vagyis úgy viselkedett, ahogy egy nagypapa a kisunokájával szokott. Én egyébként, sajnos, nem ismertem egyik nagypapámat sem.

1990–91-ben háromszor voltam a parlamentben, egyszer egy érdeklődő osztálytársammal mentem. Nem volt ez más, mint celebspotting, vagyis néztük a hírességeket, meglestük az „isteneket” munka közben. Kedvenc sztóriáim ezek voltak: úgy mutatkozott be nekem Orbán Viktor, hogy „Kezi’ csókolom, kisasszony”; rám köszönt Csurka István a par-

lament folyosóján; az MDF-es házaspár, Kónya Imre és Kutrucz Katalin pedig keresztbe nyújtott kezét a nővéremnek és nekem.

Persze közben én is beléptem a kamaszkorba, és rászoktam arra, hogy megfigyeljek dolgokat, és a megfigyeléseimet csípős megjegyzések formájában közöljem. 1990. szeptember 28-án egyedül mentem le a Korzóra, ahol az első szabad helyhatósági választások kampánycsend előtti buliját tartották éjfélig. Talán a Pál Utcai Fiúk és a Sziámi lépett fel. Az egyetlen ismerősöm Fodor Gábor volt, aki egyedül érkezett. Kicsit beszélgettünk, majd megkérdeztem, miért van az, hogy a feleségét sosem hozza magával semmilyen rendezvényre. Ő szabadkozott, kínos helyzet volt. Nem telt bele egy év sem, elváltak. Én pedig tizenhárom évvel később megkaptam a pszichológus diplomámat.

(Duna-gate a Horánszky utcában) Áron 1991-ben egy másik nagy hírű gimnáziumba, a Vörösmartyba került. Az iskola erőssége akkor

NADAS PÉTER
a magyar napló szerk.
VI. ker.-i képviselőjelöltje

Tudom hogy a magyar napló átszerkesztésben minden író bolond! csak én nem! mindenki azt mondja hogy: én vagyok a legbolondabb pedig az író a bolond a sok író! az írók egyfolytába zavarnak! nemhagynak soha engem nyugottan írni. én írok nekik egy fa-egyimesét ők meg azt írják nekem: Nadas Péter bolond! és én megverném az írókat denemengedi a Sárdi anikó!, a titkár, de én őt is megverem ha nőmenedzser! meg ő! én leszek a legboldogabb mert fagykó-edi: meg ő! én leszek a legboldogabb mert nekik egy nyvem lesz! senki nem lesz boldog mert nekik egyfolytába az lesz írva: Nadas Péter bolond! így ez a felkiáltó jel is belelesz írva! és most szépen: végezzük velem!-: Nadas Péterrel!

KULIN FERENC /A magyar napló szerkesztőség V. ker.-i képviselőjelöltje

TUDOM,
hogy az 5. kerületben én Kulín Ferenc főszerkesztő vagyok és ha én főszerkesztő is vagyok meg képviselőjelölt mit csináljak? de a Konrad Györgyöt ismerem! a negyedikkerületi Magyar napló képviselőjelöltje.
és nagyon is ismerem a 6. kerületi magyar naplóban is láttam! mert egyszer a 22. kerulettől az 1. kerületig a jelöltek ott voltak a 6. kerületi magyarnaplóban, és beszélgettek ott volt a Nadas Péter is, akiről azt írják hogy boldog illetve azt írják hogy bolond és ha bolond már akkor boldog és a 7. a 8. és a többi magyarnaplóképviselőjelölt volt ott és mindegyiket láttam! a 6. ker.-ben van csak magyar napló illetve magyarnapló és akkor ha magyarnapló akkor is és most velem is végezzük kulín Ferencce!

MAJLIS

(és ma is) a drámatagozat volt, és ez volt Áron erőssége is. A drámatagozatos diákok előadták az izraeli Jehosua Szobol *Gettó* című színművét, amely Peter Zadek berlini rendezésében lett nemzetközi hírű sikerdarab. A vilniusi gettóban játszódó történetben Áron Weiskopft alakította, az ügyes szabót, aki egyenruha-készítő üzemet rendez be a németek számára. Áron meggyőzően játszotta el az agyafúrt vállalkozót, aki a haláláig hisz benne, mindenkinek képes túljárni az eszén. Akkoriban nem bántam volna, ha Áron színész lesz.

A rendszerváltó szülők folyamatos távollétét leginkább talán Áron használta ki. A lakás tele volt a barátaival, hajnalig buliztak. Az iskolából Áront csak a színjátszás érdekelte, az elsős bizonyítványa rémületes volt. A színpadon ellenben nemcsak jól játszott, de jól is mutatott, így második korában „összejött” egy nagyon csinos osztálytársnőjével. Siska énekesnőnek készült, vidéki szülei lakást tartottak fenn Pesten a két gyereküknek, de Siska bátyja zenész volt, keveset tartózkodott otthon. A két második házaspárként élt együtt ebben a lakásban, házaspárként mentek nap mint nap az iskolába. Áront a fiú osztálytársai, akik egy évvel fiatalabbak voltak nála, hiszen Áron a Frankfurtban töltött idő miatt vesztett egy évet, vesztettül irigyelték, de imponált a lányoknak is. Megértettem a fiúkat, én egész életemben azokat az élményeket próbáltam, hiába, pótolni, amelyekben tizenhat és tizenkilenc éves korom között nem volt részem.

Volt Áronnak, még kisgyerek korából, egy műszaki zseni barátja, aki a szomszéd házban lakott, és gyakran megfordult nálunk. Feri összeeskábált egy fél hüvelykujnyi rádió-adóvevő készüléket, Áron bevitte az iskolába, a gyerekek pedig azzal szórakoztak, hogy rádión súgtak a felelő osztálytársaiknak, sőt a jó tanulók időnként lediktálták a dolgozatokat a többieknek, akár a francia diákok az *Éretlenek* című filmben, amelynek egyes részeit legalább ötvenszer láttam videón, mert a gyerekek imádták, és újra meg újra megnézték. A botrány mégsem a ságások és puskázások miatt tört ki. Áronék egyik osztálytársa ellen fegyelmi eljárás indult, a tárgyaláson az új keletű demokrácia jegyében a diákönkormányzat képviselője is jelen lehetett.

Őt beszélték rá, hogy vigye be magával az adóvevőt, a folyosón pedig fülhallgatón követték a tanárban folyó tárgyalást. Csakhogy valaki bekapcsolta a díszteremben álló rádiókészüléket, és mit sem sejtve rátekerte az adóvevő hullámhosszára. Egyszerre az egész iskolában felzengtek a zárt fegyelmi tárgyaláson feltett kérdések és válaszok. Hatalmas botrány tört ki, az egész osztály vádlott lett, a fővádlott pedig Áron, továbbá az a diák, aki ellen már ügyis folyamatban volt egy fegyelmi, meg a diákönkormányzat tagja, aki bevitte az adóvevőt a tárgyalásra. Hármukat kicsapás fenyegette. Az igazgató konferenciát hívott össze, amelyen a szülők is részt vehettek. Úgy éreztem magam, mint tíz évvel korábban, amikor az óvodai káderlappal szemben kellett védenem Áront meg a többi óvodást is. A tanárok, vagy legalább egy részük, politikai ügynek vélték a történeteket. Még friss volt az 1990-ben kirobbant Duna-gate botrány, amikor kiderült, hogy az állambiztonsági szervezet lehallgatja, megfigyeli az új pártokat, mintha azok valamiféle illegális tevékenységet folytatnának, holott már hatályba lépett a módosított, demokratikus alkotmány. A társadalom nagy részének a tudatában a „lehallgatás” vált horrorszóvá (ahogy később az ügynök), holott a lehallgatás is, meg az ügynök is, csupán technikai eszköze a rendszernek, amelyben a hatalom birtokei kényük-kedvük szerint gyűjthettek adatokat politika ellenfeleikről. Amit Áronék tettek, súlyos fegyelmi vétség volt, egyes tanárok azonban úgy beszéltek az osztályról és Áronról, mintha egyenesen a hírhedt III/III-as csoportfőnökség iskolai megfelelői lennének. Úgy éreztem, meg kell próbálnom szembeszállni ezzel a teljesen téves, bűnbakot kereső felfogással. Jobb helyzetből indultam, mint az ÁKV óvodájában, országgyűlési képviselő voltam, elég gyakran szerepeltem a tévében, sokan tudták, hogy szerepem volt a Duna-gate ügy kirobbantásában is, lehallgatás-ügyben tehát szakértőnek számíthattam. Azt hiszem, mégsem ez hatott, hanem az, hogy talán sikerült meggyőzően elmondanom, mi a különbség egy önkényuralmi rendszer titkosszolgálatára és néhány pofátlan gimnazista között. Áron arcán láttam, imponál neki, hogy meggyőzőm a tanárokat is, a szülőket is. Legalább a többségüket. Az iskolából való kicsapás

fenyegetése szétoszlott. Nyilvánvaló volt, hogy Áronék kisebb büntetéssel megússzák. De erre sem került sor: az osztály tanulóinak a többsége, köztük Áron is, átment egy angyalföldi középiskolába, amely nemrégiben alakult át dolgozók esti iskolájából középiskolává, és kapva kapott a nagyhírű belpesti gimnáziumból jött diákokon, meg az országosan ismert drámatagozaton. A két iskola igazgatója között valóságos háború tört ki, az üggyel a televízió is foglakozott. Én nagyon helytelenítettem Áronék elhatározását. Úgy éreztem, hogy a távozásukkal elvesztegették annak az értékét, hogy az ellenséges tanárikarral szemben voltaképpen győztek. De hát az osztályból húszan menni akartak, nem lett volna értelme, hogy éppen Áron maradjon ott.

(Együtt a parlamentben?) 1989 áprilisában, az ötvenedik születésnapom alkalmából rendezett házibulin ott volt a következő évek politikai elitjének számos tagja, jó néhányan olyanok, akik később ellenfelek lettek: Pető Iván és Kónya Imre, Tölgyessy Péter és Orbán Viktor. Viktorral, akinek a jelenlétéről egy videókazetta is tanúskodik, eljött több más Fidesz-alapító: a fiatal demokraták a közeli Molnár utcában, a Magyar Narancs szerkesztőségi helyiségében tartottak vezetőségi ülést. Akkor a Narancs még a Fidesz lapjának számított, az egy éve megalakult pártnak még nem is volt más helyisége, mint a lap szerkesztősége. Talán Petri Ádám ötlete volt, hogy jöjjenek át testületileg hozzánk, az ifjú publicista még tizenöt éves sem volt akkor. Forradalmas időkben nem szokatlan, hogy valaki gyerekkorúként kerül bele a politikába. Krassó György tizennégy évesen, korengedménnyel lépett be a kommunista pártba, huszonegy évesen már ki is zárták. (Az szdsz-nek csak nagykorúak lehettek a tagjai, az volt az elv, hogy egy párt választókat akar megnyerni, mozgósítani, csak az lehessen tag, akinek van választójoga. A Fidesz azonban párt is volt meg ifjúsági szervezet is, ott ilyen korlátokat nem ismertek.) Fanni áhítattal nézte a már országos hírű Fidesz-vezetőket, őt és a két testvérét azonban Éva éjféltajt átkísérte valamelyik barátunkhoz, aludni kellett menniük, hiszen Fanni is csak tizennégy éves volt.

A gimnáziumot Fanni 1989 őszén a Toldyban kezdte, egy barátnője hívta oda. An-

tall József egykori iskolája azonban túlzottan konzervatív, túlságosan MDF-es szellemű volt a számára, Fanni első gimnazista korában belépett az akkor radikális és liberális Fideszbe. Éppen ezért második után át akart menni a liberálisnak mondott Berzsenyibe. A biztonság kedvéért felhívtam a Berzsenyi igazgatóját, bemutatkoztam. – Jönne a Pető Márk után? – kérdezte az igazgató. Fanni nevében is megsértődtem, valójában nem is tudtam, hogy Pető Iván fia is a Berzsenyibe jár. – Nem – feleltem kelleetlenül –, a Berzsenyibe szeretne járni. Fanni átvétele nem okozott gondot, kitűnő tanuló volt, minden iskola örült neki. Ekkoriban egyébként már nem sokat foglalkozott az iskolával, a kitűnő bizonyítványát úgy mellékesen őrizte meg. A francia mellé megtanult angolul is, a Fidesz külügyi csoportjában dolgozott, Hegedűs István mellett, az iskola engedélyével nemzetközi konferenciákra utazott, tárgyalt vagy tolmácsolt. Időnként elképzeltem, ha 1994-ben még nem is, '98-ban már Fanni is képviselő lehet. Milyen szép lenne, ha a két szövetséges párt színeiben együtt ülnénk a parlamentben. 1990 decemberében, az szdsz szombathelyi küldöttgyűlésén nem vállaltam a jelölést az ügyvivői testületbe. A testület ülései már hónapok óta úgy zajlottak, hogy valamelyik ügyvivő, többnyire Haraszi Miklós, számon kérte, ez vagy az a cikk miért jelent meg a Beszélőben, vagy miért nem írtunk erről meg arról. A Beszélő az szdsz-hez közel álló lap akart lenni, de nem pártlap. Be kellett látnom, nem lehetek egyszerre egy, a párttól szervezetileg független orgánum főszerkesztője és a párt irányító testületének tagja. Hazaérve Pestre elmondtam Évának, már nem vagyok ügyvivő. – De azért nem lehet meg a családunk ügyvivő nélkül – mondta Éva. – Fannit megválasztották a kösz (a Középiskolások Szövetsége nevű, a Fideszhez tartozó ifjúsági szervezet) ügyvivőjének.

(Fanni írja) Az 1989-es szülinapi bulin rettenetesen be voltam zsongva. Felvettem a legszebbnek képzelt fekete-fehér csíkos, igazi ronda, a nyolcvanas évek divatját megtestesítő miniruhámat és gyerekkori legjobb barátnőmmel, Julival grasszáltunk fel s alá izgottan vihorászva a híres politikusok látán. Ismertem a fideszeseket személyesen is, hiszen addigra már jó néhány tüntetést megjártam a szüleimmel és, szemben a testvéreimmel (talán mert ki-

csit idősebb voltam), engem lenyűgöztek a rendszer-váltás unalmas részletei is: Grósz Károly leváltásától az SZDSZ alapszabályának az elfogadásáig és az Ellenzéki Kerekasztal megalakulásáig minden érdekelt. Hallgattam a felnőtteket, kérdezgettem a szüleimet, és komolyan tárgyaltam '56-ról a nagyon liberális kedvenc tanárommal, Foki Tamással, aki 1988 végén már forradalomként tanította az „októberi sajnálatos eseményeket” a történelemkönyvekre fittyet hányva. Pedig 1988. október 23-án még sokakat előállítottak, és a haldokló állampárt kivezényelte rendőrségét, hogy a békés megemlékezőket elzavarják. Erre a tüntetésre nem is volt hajlandó elvinni az apám, legnagyobb bánatomra. Furcsa visszagondolni, hogy egy évvel később, már a Toldy Gimnázium elsőseként, csoportostól vonultunk át a Lánchídon a köztársaság kikiáltására.

Fideszes buliba egy gimnáziumi barátnőm vitt el, és nagyon hamar beléptem a pártba. Leginkább kampányolni jártunk meg bulikba (ezek nagyjából egymást fedő események voltak akkoriban), de az akkor még „bázisdemokrata” alapon működő Fidesz-közgyűléseken is bárki részt vehetett. A fideszezést én találtam ki magamnak, részben függetlenedési szándékkal. Mikor apám SZDSZ-es ismerősei kérdezték, hogy miért nem az IDE-be (az szdsz akkori ifjúsági szervezetébe) léptem be, akkor elhúztam a számat: „szóba se jön” – mondtam megvetően. Össze se lehetett hasonlítani a Fidesz menősségi szintjét az IDE-vel vagy az IDF-fel (az MDF alsó tagozatával). Persze a Fideszben – főleg eleinte – az apám miatt fordítottak rám talán az indokoltnál nagyobb figyelmet. Az SZDSZ akkor ugyan még szövetséges párt volt, de sok viccelődés ment a rovásukra, akkoriban nagyrészt a kistestvér-szerep elleni tiltakozásként. Nagy örömmel fogadták a „Köszeg papa” kislányát, és sokat faggattak az ellenzéki életről. Tizenöt évesen a KÖSZ ügyvivője lettem, és egészen 1994-ig az életem egyik fő színtere a Lendvay utcai Fidesz-székház volt. Sokat jártam Fidesz-rendezvényekre, gyűlésekre és nemzetközi konferenciákra is. 1992 tavaszán például egy kéthetes emberi jogi kurzuson képviseltem a Fideszt. Fantasztikusan érdekes volt: sokat tanultam a nemzetközi jogvédelem alapjairól egy nagyon szép Genf melletti erdőben, de a többi résztvevő számára már akkor is furcsa volt, hogy egy politikai párt képviselőjeként mit keresek egy efféle NGO-képzésen.

Az összeborulás a Fidesszel nem tartott soká. Fodor Gábor, Molnár Péter kilépésekor, 1993 őszen Fanni még fideszes maradt, csat-

lakozott a Hegedűs István és Szelényi Zsuzsa vezette Párbeszéd platformhoz, amely megpróbálta fenntartani a kommunikációt a jobb felé kanyarodó Orbán Viktor és a hagyományos liberális irányzat között. Ez azonban nyilvánvalóan reménytelen próbálkozás volt, az 1994-es választás után Hegedűsék is kiléptek a Fideszből, de Fodorral ellentétben nem léptek be az SZDSZ-be. Ezzel véget ért Fanni politikai pályafutása. 1998-ban már én se vállaltam a képviselőjelöltséget. Ma nem tudok olyan pártot, amelynek képviselői között szívesen látnám Fannit. Visszajára fordítva Lenin híres közbekiáltását, Jeszt takaja partyija, azt hiszem, ő is azt mondaná: – Nincs ilyen párt!

(Fanni írja) Életem egyik legizgalmasabb és legjobb kedvű időszaka volt a korai fideszezés. Nagyon felnéztem Orbán Viktorra, és Fodor Gáborért is rajongtam; ittam minden szavukat. 1991 februárjában közös harmincadik születésnap bulit tartott az FMK-ban néhány fideszes aktivista. (Tizenhat éves fejemmel rettenetesen öregnek tűntek.) Meglepő módon Orbán Viktor is eljött és még meglepőbb módon lehuppant mellém és két barátnőm mellé társalogni. Azt hiszem, a Fidesz belső ügyeiről volt szó, mi hárman képviseltünk valami álláspontot, Viktor pedig a maga határozott és lehengerlő stílusában vitatkozott velünk. Még ő se volt harminc éves, és végig az volt az érzésem, hogy két lépéssel előttünk jár, nem lehet nyerni vele szemben. Ennek ellenére nagy erőbedobással vitatkoztunk, egyszer csak az asztalra csapott és azt mondta: – Na de urak! Erre az egyik barátnőm nevetve válaszolt: – Nem tűnt fel, hogy rajtad kívül nincsenek az asztalnál urak? Mire Viktor: – Elnézést, hölgyeim, de ezt vehetik bóknak. Majd felém fordult és azt mondta: – Na gyere, csörögjünk egyet.

Fideszes karrierem 1995-re véget ért. Befeztem a jogi tanulmányaimat Pesten meg Amerikában, és lassan tíz éve nem élek Magyarországon. Külföldi ismerőseim ámulni szoktak, amikor viccelődve elmesélem nekik, hogy egy teljes politikai karriert futottam be tizennégy és húsz éves korom között. Ahogy telnek az évek – leginkább talán önvédelemből –, egyre kevésbé követem az otthoni politikai eseményeket, és ami eljut hozzám, az inkább aggaszt és elszomorít. A baloldal korrupciója és gyávasága lehangoló, de ma már nem mondanék igent Orbán Viktornak sem, ha esetleg táncba hívna. Erre szerencsére kicsi az esély.